

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 38

София, четвъртък, 21 февруарий

1929 г.

47. заседание

Срѣда, 20 февруарий 1929 година

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 16 ч. 40 м.)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Понеже присъствуватъ нужното число народни представители, обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Николай Алексиевъ, Никола Аретовъ, д-ръ Иванъ Бешковъ, Димитъръ Богдановъ, Стефанъ Бояджиевъ, Григоръ Василевъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Страшимиръ Георгиевъ, Мехмедали Герай, Димитъръ Гичевъ, Димитъръ Гринчаровъ, Георги Губидълниковъ, Василъ Драгановъ, Георги Драгневъ, д-ръ Цветанъ Дяковъ, Георги Енчевъ, Трифонъ Ерменковъ, Савчо Ивановъ, Иванъ Казанджиевъ, Колю Кожаклиевъ, Тодоръ Кожухаровъ, Величко Кознички, Гето Кръстевъ, Кънчо Кънчевъ, Григоръ Коцевъ Лазаровъ, Хинекъ Майеръ, Александъръ Малиновъ, Атанасъ Малиновъ, Добри Даневъ Манасиевъ, Калоянъ Маноловъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Запрянъ Миховъ, Димитъръ Мишайковъ, Миланъ Момчиловъ, Константинъ Муравиевъ, Кара Али Мустафовъ, Иванъ Петровъ Недѣлковъ, Димитъръ п. Николовъ, Кирилъ Ноевъ, Аврамъ Стояновъ Петровъ, Никола Пѣдаревъ, Никола Сапунджиевъ, Пандо Сидовъ, Кирилъ Славовъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Константинъ Томовъ, Желю Ивановъ Тончевъ, д-ръ Йосифъ Фаленхетъ, Методи Храновъ, Петъръ Цуцумановъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Теню Янгѣзовъ и Димитъръ Яневъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е решило отпускъ на следните народни представители:

На г. Вичо Петевъ — 2 дни;
 На г. Василъ Александровъ — 1 день;
 На г. Иванъ п. Янчевъ — 3 дни;
 На г. Теню Янгѣзовъ — 4 дни;
 На г. Борисъ Толевъ — 1 день;
 На г. Иванъ Христовъ — 4 дни;
 На г. Стойчо Георгиевъ — 4 дни;
 На г. Малинъ Паневъ — 1 день;
 На г. Теодоси Кънчевъ — 1 день;
 На г. д-ръ Иванъ Бешковъ — 2 дни;
 На г. Александъръ Неновъ — 3 дни;
 На г. Георги Семерджиевъ — 5 дни;
 На г. Ангелъ Томчевъ — 1 день;
 На г. д-ръ Владимиръ Бурилковъ — 1 день;
 На г. Георги Данковъ — 1 день;
 На г. Митю Аврамчовъ — 1 день;
 На г. Георги Пъчевъ — 2 дни и
 На г. Страшимиръ Георгиевъ — 3 дни.

Освенъ това, следва да се разреши отпускъ отъ Събранието на следните народни представители, които сѣ се ползували досега съ повече отъ 20 дни отпускъ:

На г. Драгомиръ Апостоловъ — 2 дни;
 На г. Стефанъ Бояджиевъ — 2 дни;
 На г. Христо Стояновъ — 1 день;
 На г. Стефанъ Стефановъ — 13 дни и
 На г. Кръстю п. Цвѣтковъ — 4 дни.

Които сѣ съгласни да се разрешатъ исканитѣ отпуски, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че е постъпилъ отъ Министерството на вътрешнитѣ работи и народното здраве законопроектъ за измѣнение и допълнение чл. 108 отъ закона за градскитѣ и чл. 75 отъ закона за селскитѣ общини. (Вж. прил. Т. I, № 74) Ще ви се раздаде.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: второ четене законопроекта за извънбюджетенъ (свръх-сметненъ) кредитъ по бюджета за 1928/1929 финансова година — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представител г. Кръстю Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. д): Г. г. народни представители! Азъ поискахъ вчера думата, когато се повдигна въпросътъ за поставяне на дневенъ редъ законодателното предложение на г. Януловъ. Сметамъ, че каквито и обяснения да сѣ дадени отъ г. министъръ-председателя, то заслужава да бѣде разгледано, така както повеляватъ конституцията и правилникътъ за вътрешния редъ на Народното събрание. То се знае, че всѣки народенъ представител би ималъ думата, когато се говори по кредита отъ 160.000.000 л., да изкаже мнение да се отпусне или да не се отпусне той, било пъкъ да развие ония мисли, които стоятъ въ основата на законодателното предложение. Нѣмаше нужда да ни обезпечаватъ тая свобода г. министъръ-председателътъ, при всичко че неговитѣ думи, малко иронични — че приказваме въ Народното събрание приказки — бѣха съвършено не намѣсто. Азъ не мисля, че поне въ този случай се говорятъ приказки. Единъ пътъ ние вече имаме декларацията на сѣщия министъръ-председател — по поводъ едно питане, отпразено относно решенията на арбитражнитѣ сѣдилища — че той ще направи потрѣбното да сезира наши висши сѣдилища или юристи, за да се обмисли и намѣри начинъ за ликвидирането на спора по единъ достоенъ начинъ, т. е. да отвори вратитѣ не чрезъ Парламента, но може би по единъ съдебенъ пътъ. Тая декларация бѣ направена по поводъ нашитѣ настоявания. Азъ си припомямъ, че въ него заседание говорихме както азъ, така и г. Мушановъ. И не само веднѣжъ съмъ говорилъ, и не само единъ ораторъ е говорилъ по тая материя въ Народното събрание. Отъ думитѣ на г. Кимонъ Георгиевъ, казани тукъ вчера, пролича, че и той е вземалъ актъ отъ разискванията въ Народното събрание, отъ нашитѣ питання, и е повдигналъ въпроса въ Министерския съветъ, за да се намѣри единъ начинъ за удовлетворение обществената съвѣст и чувството на правда.

Защо тогава, следъ като Министерскиятъ съветъ се е занимавалъ и министъръ-председателътъ ни прави тържествени декларации тукъ, може да се подмѣта, че ние говоримъ приказки? Азъ мисля, че той трѣбва да държи повече отъ насъ на своитѣ собствени думи — защото той е глава на правителството — думи, казани не отъ единъ журналистъ, а думи произнесени въ Народното събрание по единъ въпросъ, който интересува това Народно събрание. Ако правителството чувствава, по една или други причини, своето неловко положение, ...

Министър-председател А. Лячев: Това не е вѣрно.

К. Пастуховъ (с. д.): . . . то Народното събрание, то на насъ, народните представители, които сме повдигнали този въпросъ, позволете ни да бъдемъ чужди на тая недовкостъ. Ние се въодушевляваме само отъ мисълта да защитимъ интереситъ на правосъдието, интереситъ на българската хазна и ние имаме правото да искаме и отъ Парламента, и отъ правителството да изпълнятъ своя дългъ. Да го изпълнимъ, г-да! Азъ за себе си поне мога да кажа, че по този шуменъ въпросъ още отъ 1915 г. вземахъ една ясна позиция, като още тогава, когато тогавашното правителство внесе законопроектъ за разглеждане на всички тия спорове отъ арбитражни съдилища, се обявихъ по принципъ противъ арбитражитъ и пледирахъ, щото всички спорове на българскитъ граждани да се отнасятъ за разрешението до обикновенитъ съдилища.

Кое ме е ръководило менъ тогава да държа тази позиция? — Очевидно, моето разбиране. И азъ мога да ви посоча на васъ, които искате да се препоръчатъ за практични хора, че нашиятъ пътъ е билъ по-правъ. Азъ мисля, че вие чувствувате, че ви киселѣе отъ подобни арбитражни решения, противоречиви едно на друго, стигащи до единъ съдебенъ скандалъ — тъй като, да издадете нѣколко решения, които едно съ едно не се срѣщатъ по най-главнитъ въпроси, това действително е единъ скандалъ. Кое караше тогава народнитъ представители отъ тогавашната опозиция да се опълчатъ противъ нѣкой постановления на законопроектъ, чрезъ който се суспендирваха разпоредбитъ на закона за гражданското съдопроизводство, а особено чл. 1245, чрезъ който се обезпечава правото на всѣка една страна, недоволна отъ решението на помирителния съдъ, да го обтѣжи предъ касационната инстанция въ предвидениятъ случай, а именно: когато е нарушена компетенцията, когато съдити излизатъ вънъ отъ рамкитъ на предмета, на условията и пр.? Ами тѣзи важни гаранции, които законътъ дава на всички български граждани, защо се отнеха въ 1915 г. и се заприщя пътятъ за едно ревизиране на подобни процеси?

Виждате, че въпросътъ не е продиктуванъ отъ партизанство, ако искате, отъ завистъ къмъ предприемачитъ. Азъ не вѣрвамъ да се намѣри народенъ представителъ, на което и течение да принадлежи той, който да завижда на печалбитъ на нашиятъ предприемачи. Каквото и мнение да имаме за предприемачитъ, ние не можемъ да не имъ дадемъ удовлетворение, ако тѣ иматъ право; но удовлетворението трѣбва да имъ бъде дадено по оня пътъ, къмъ който прибѣгватъ всички граждани. За да се избѣгнатъ подозренията, за да се премахнатъ фаворизациитъ, ние трѣбва да си служимъ съ всички срѣдства, които законодателятъ по принципъ е далъ на българския гражданинъ, за да обезпечи неговата възможностъ да защитава своитъ права и по тоя начинъ да се закрепятъ въ обществото съзнанието, че съществува единъ правенъ редъ. Това е ръководило тогава насъ, които сме възставали противъ ограниченията, създадени чрезъ законопроектъ — станалъ вече законъ — за арбитражни съдилища.

Г. г. народни представители! Когато излизаша нѣколко решения на тия съдилища, азъ отправихъ въ Камарата питане до тогавашния министъръ на желѣзницитъ г. Кимонъ Георгиевъ, съ което го молихъ да даде нѣкои освѣтления и питахъ: не смѣта ли правителството, предъ видъ на тия и тия съображения — известни на васъ всички, за да не ги повтарямъ — да се занимае съ въпроса и да намѣри нѣкакъвъ начинъ за запазване интереситъ на българското съкровище? Г. Кимонъ Георгиевъ по-скоро се извини, отколкото да даде отговоръ на въпроса. Той призна, че азъ съмъ последователенъ на моята позиция, поддържана още въ 1915 г. Но единъ видъ се смѣтна, че правителството, чрезъ издаденитъ закони, е ангажирано, ограничено, спѣнаго, като-че-ли нѣма никаква възможностъ да излезе отъ тия рамки, въ които го поставя помирителниятъ протоколъ. Обаче отъ сношнитъ думи на г. Георгиевъ азъ разбирамъ, че той е взелъ актъ отъ разискванията въ Народното събрание, макаръ публично да е далъ видъ, че е спяналъ, защото е повдигналъ въпроса въ Министерския съветъ и е искалъ отъ правителството да се занимае съ него и да намѣри било то само, било чрезъ други компетентни хора, начинъ да излезе отъ тая задънена улица. И тая му грижа му прави честь. Той би изпълнилъ своя дългъ, ще добавя азъ, ако вмѣсто така уклончиво и прикрито, би действувалъ по-смѣло. Това, което му е на сърдце, да му бѣше и на устата, да направѣше единъ жестъ

— заслужаваше да се направи тоя жестъ. Министърътъ на желѣзницитъ — понеже подъ неговото ведомство е главно въпросътъ — трѣбваше да се погрижи повечко, докато не бѣха разгледани другитъ дѣла, защото по-лесно можеше да се намѣри единъ пътъ, за да излеземъ отъ това трутно положение. Азъ не правя натякване, но отбелязвамъ това. Защо? Защото много министри у насъ се извиняватъ съ това, че не били послушани или че се бояли отъ общественото мнение. Много малко сѣ били министритъ, които сѣ искали да понесатъ отговорностъ и да направятъ не единъ жестъ въ въздуха, но единъ жестъ въ изпълнение на своя дългъ. Така разбирамъ азъ министерската отговорностъ; тя не е празна дума, тя не се състои въ това — да се получи одобрението на едно болшинство, тя е преди всичко отговорностъ предъ моята собствена съвестъ, като гражданинъ, като депутатъ, като министъръ, който разбира своитъ длъжности и който въ даденъ моментъ ще ги изпълни, за да защити интереситъ на държавата, които интереси сме поставени да пазимъ. Министерската отговорностъ не е формална. И ако така се схващаше тая отговорностъ, много работи биха се поправили у насъ и може би по-скоро бихме премахнали наказателната отговорностъ, за да остане да вирѣе политическата отговорностъ, която е най-ефикасна въ единъ парламентаренъ режимъ. Но това не станало. Времето е текло противъ насъ, противъ българската държава, затова сега въпросътъ е сложенъ малко по-комплицирани. Но той не е отъ такова естество, за да ни спѣне съвършено.

Г. г. народни представители! Азъ мисля, че ние трѣбва въ нашата съвестъ, въ нашето съзнание да си отговоримъ на въпроса — независимо отъ това, можемъ ли да действваме или не — отъ какъвъ характеръ сѣтъ решенията на арбитражния съдъ? Накърняватъ ли общоприетото правно чувство на българския правникъ; идатъ ли въ конфликтъ съ съвестта, съ празнитъ понятия на нашето общество, на нашето обществено мнение? Азъ не визирамъ тукъ случаитъ на агитации по кръчми, по мегдани, за експлоатация на единъ въпросъ срещу политиката на правителството. Но извънъ тая площадна агитация — осъдителна я наречете — има едно обществено мнение въ нашата страна, което реагира противъ тия присѣди, противъ тия решения, безъ да се интересува отъ това, могатъ ли да се корегиратъ или не. Като съдия, то е произнесло вече своята присѣда. И тая присѣда не е въ полза на нашето арбитражно правосъдие. Защо? Много пъти съмъ и далъ случаи да ви го посоча. Защото единствениятъ случай, при който български съдии се отклоняватъ отъ общоприетитъ разбирания по въпроса за валоризацията, представятъ само тия решения на арбитражнитъ съдилища. Нѣма други случаи. Съдилищата, отъ мировия съдъ до Върховния касационенъ съдъ, сѣ отказвали на всѣкакви претенции отъ обикновено естество.

Въпросътъ за валоризацията, повдиганъ и разрешаванъ така или иначе въ другитъ страни, у насъ не е разрешенъ. Негово разрешение въ нашиятъ съдилища не съществува. Полезно или вредно за стопанския животъ на страната, то е отдѣленъ въпросъ. Но практиката, юриспруденцията, правното съзнание у насъ е било тъй, както азъ ви го посочихъ. Това е единственото изключение. Но вие знаете, че и въ това изключение нѣма последователностъ. И въ него различнитъ състави по различнитъ въпроси, като тия за посѣкване на материалитъ, за лихвитъ, за давността, за валоризацията, сѣ разрешавани най-различно. И онова, което трѣбва да се отбележи, е, че вмѣсто последующитъ състави да се корегиратъ, да се придържатъ най-малко, ако не да поправятъ, о решенията на прежитъ, като държатъ смѣтка за общественото мнение у насъ, тия последующи състави сѣ били по-лоши въ смисълъ на защита — ще го кажа открито — на интереситъ на предприемачитъ и въ вреда на българската хазна. Защото, докато единъ съставъ почватъ отъ 30—35 ст. да валоризиратъ, последниятъ съставъ валоризира съ 50 ст., което е съ 40% увеличение.

Г. г. народни представители! И това става следъ като въ Народното събрание се развила толкова разисквания, следъ като весникътъ на съдити, на адвокатитъ, на инженеритъ, на всички организации, които бѣха засегнати съ този въпросъ, дадохъ мнение и се изказаха въ противна насока. Това не е площадно мнение. Това е мнение и на професионалисти, на хора, бихъ казалъ, на специалността, на хора на науката, на хора, които се ръководятъ не отъ забрави смѣтки, не отъ користни съображения, не отъ защита на лични интереси, а най-малко отъ желание да причинятъ неприятности на правителството, най-малко отъ

желание да държат смътка за настроението на Парламента. Тъ говорят противъ. Посочете ми, освенъ заинтересованитъ, нѣкой, който да говори за. И говорѣха противъ и по съществото, и по определянитъ баснословни за нашитъ скромни срѣдства хонорари, неполучавани отъ никого отъ визиранитъ лица презъ цѣлия имъ животъ въ такъвъ размѣръ. Естествено е, че ще има реакция противъ една подобна юриспуденция; естествено е, че ще се вълнува общественото мнение, че ще реагира Парламентътъ, и трѣбва да реагира — прибавямъ азъ — и правителството, което иска да минава за защитникъ на българскитъ интереси.

Г. г. народни представители! Често пѣти се говори, че формалността трѣбва да се спазва. Но когато дойде време да я спазимъ, както е въ случая, и да се постави на дневенъ редъ въпросътъ, и да се разгледа, за правителството тя нѣма значение; а когато дойде въпросътъ, да се корегиратъ решенията и да се спестятъ на българската хазна нѣколко десетки милиона лева, да се възстанови накарнената обществена справедливостъ — тогава обявяватъ: „Ние по същество сме прави, но формално сме свързани, не можемъ да мръднемъ, трѣбва да преклонимъ глава предъ правосъдието“. Трѣбва да се преклони глава на всичко, да понесемъ букайтъ и да плащаме на наши и чужди подъ редъ, безъ да реагираме! Ама има едно противоречие, което не е въ полза на парламентарния режимъ, не е въ полза на правителството, което се схваща правилно отъ обществото, въ смисълъ, че нашиятъ Парламентъ не играе своята роля, че той се занимава съ дребни работи, а когато дойде дума да защити интереситъ на хазната, той манкира на своя дългъ. Кое прѣчи, питамъ, на Парламента да постави на дневенъ редъ едно предложение, да се изразя въ широкия смисълъ на думата, целяще ревизия на арбитражнитъ решения? Това ли, че правителството или болшинството не е съгласно съ редакцията на предложението?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: То е поставено на дневенъ редъ, г. Пастуховъ, паралелно съ параграфа. Всичко друго е праздна работа.

К. Пастуховъ (с. д): Г. министъръ-председателю! Подъ поставяне азъ не разбирамъ само да фигурира въ дневния редъ. Ние не сме деца да се залъгваме.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ха!

К. Пастуховъ (с. д): И ние тукъ сме по два-сетина години и знаемъ какво значение има поставянето на дневенъ редъ. Подъ поставяне на дневенъ редъ разбирамъ, да обяви председателятъ, че се пристѣпва къмъ разглеждане предложението на еди-кой-си, състояще се въ еди-що-си, да се даде, значи, възможност не да се хортува, но да се вземе позиция спрямо това решение и да се приеме или да се отхвърли, или пъкъ да се корегира, както се намѣри за добре. Това азъ разбирамъ поставяне на дневенъ редъ. Че вие ще ми дадете думата, когато е речъ за кредита отъ 160 милиона лева, да засегна и тоя въпросъ, то се подразбира. Азъ бихъ Ви възразилъ: бихте ли могли съ нѣкой вотъ да ми отнемете тази дума, ако изъ съмъ коректенъ къмъ Васъ, ако не оскърбявамъ никого, би ли могло да ми я суспендира председателството? Бихте ли могли? Вие не сте властни. Но Вие сте властни накрая да кажете: нѣма вотъ на Народното събрание, защото нѣма въпросъ на дневенъ редъ. Ами всичкото е тамъ. Това е човѣшкото, това е парламентарното, това е въ съгласие съ Вашитъ думи. Какъ да тълкувамъ тѣзи думи: „Ние ще направимъ нѣщо“? Какъ да Ви тълкувамъ думитъ, казани снощи: „Ние ще изпратимъ предложението въ комисията по Министерството въ правосъдието“? Съ какво ще бжде сезирана тая комисия по Министерството на правосъдието, ако тя не знае настроенията въ Народното събрание?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Е, нали говорите по предложението? Все по него дебатирате.

К. Пастуховъ (с. д): Г. министъръ-председателю! Ние говоримъ, Вие имате право да ни кажете дори: По 160 милионния кредитъ ще се ограничите, и тия Ваши думи нѣма да бждатъ поставени на гласуване. Азъ питамъ, като говоримъ ние, азъ говоря, г. Мушановъ говори, цѣлата опозиция се изреди и нѣкои отъ васъ ще взематъ думата, присъединяватъ се къмъ нашето предложение, г. Кимонъ Георгиевъ говори, що ще излѣзе най-накрая? Нѣма да гласу-

увате това предложение. Какво ще гласува председателятъ? Ще каже: „Който приема параграфа, да вдигне ръка“, и туй то — по единъ косвенъ начинъ вие отхвърляте нашето предложение.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Които иматъ Вашето разбиране, нѣма да гласуваъ параграфа.

К. Пастуховъ (с. д): Моля, г. министъръ-председателю, това е да избиемъ клинци; това е да излѣземъ по единъ лесенъ начинъ изъ едно затруднено положение. То не е парламентарно. Парламентарното е да кажете: не приемамъ Вашето предложение, революционно е, внася пертурбации въ нашитъ правни съзнания, но то ще бжде разгледаемо, и да поискате отъ Камарата да го отхвърли съ единъ вотъ или пъкъ да поискаме да го корегира — и това право имате — или да поискате, бихъ казалъ, да се слѣятъ едното и другото.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Казахъ го 10 пѣти: за менъ сж слѣти. Дебатитъ се водятъ върху дветъ.

К. Пастуховъ (с. д): Въ дневния редъ не фигурира, и какъ ще отиде въ комисията?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъ да не фигурира въ дневния редъ? Фигурира въ дневния редъ. Въ миналия дневенъ редъ бѣха поставени едно до друго. И сега пакъ е сжщиятъ дневенъ редъ.

К. Пастуховъ (с. д): Въ сжщия дневенъ редъ стои на точка 13. Дневенъ редъ е, повтарямъ да го кажа конкретно, това, което обяви председателството, че къмъ него пристѣпваме. А на дневенъ редъ може да има вписани 10, 20 и 30 законопроекта; има вписани законопроекти, които никога не сж виждали бѣлъ день и никога не сж разглеждани въ Народното събрание, а сж стояли на дневенъ редъ — тѣ сж все на дневенъ редъ. Ние не желаемъ такъвъ дневенъ редъ. Ние искаме да процедираме парламентарно. Ако за Васъ въпросътъ е узрѣлъ, ще трѣбва да бжде решенъ; ако не е узрѣлъ и ако Вие не държите на думитъ си, тогава съ болшинството си можете да направите всичко.

И защо настоявамъ? Защото азъ смѣтамъ, г. министъръ-председателю, че Вие имате най-голяма възможност да изучите не лично, а да натоварите хора да изучатъ и да дадатъ едно основно мнение по въпроса, а не да оставите случайно да излѣзе едно мнение. Защото и сега, когато заявявате, че ще пратите въпроса въ комисията по Министерството на правосъдието, споредъ мене трѣбва да имате едно оформено мнение по този въпросъ. Той не е за 100 л., а за 160 милиона лева. Вие трѣбва да имате едно мнение, Вие трѣбва да напжтите въ този случай, бихъ казалъ, Народното събрание, Вашето болшинство. За Васъ това е единъ въпросъ на довѣрне, ако искате, на Вашата политика. А тоя въпросъ не предполага да бжде скритъ задъ правилникъ или да го прехвърлите въ комисията по Министерството на правосъдието, която може да реши едно или друго. За менъ парламентарното въ случая е, че този въпросъ е въпросъ на честъ и на довѣрне на българското правителство; не само единъ въпросъ, който засѣга Камарата, безъ да интересува правителството. Вие одицетворявате фиска, чито интереси сж накарнени, и Вие не можете да излѣзете съ едно решение, което да не е никакво решение. Вие трѣбваше да бждете готовъ, следъ толкова провлчачия на въпроса, съ едно или друго решение. Или за Васъ е ясно, че нѣма какво да решава Народното събрание, защото е спънато, защото е ограничено, защото най-после прави сж решенията на арбитражнитъ сѣдилица, или за Васъ сжществува единъ въпросъ за корекция — въ каква форма, докжде и какъ, Вие ще ни го кажете. И тогава трѣбва да имате думата и да излѣзете, ако искате, съ единъ контрапроектъ, не съ писанъ проектъ, но съ единъ устенъ проектъ, съ една устна декларация.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ние сме излѣзли съ декларация. И когато сме писали това предложение въ дневния редъ, всичко сме обмислили.

К. Пастуховъ (с. д): Това, което искате въ законопроекта за извънредния кредитъ, то е: плашайте.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да, по решение на сѣдъ.

К. Пастуховъ (с. д): Ние това го знаем, ние това сме го чували, но ние чувахме и Вашите декларации: „Ще направим нѣщо, ще сезираме съ въпроса компетентните хора — има едно противоречие“. Ако това противоречие не се заключава само въ думи, ако то е сериозно, елате да го разрешимъ. Разни начини се посочиха, г. г. народни представители. Азъ да ви казвамъ, че имаме възможност по-рано, следъ разрешаването на първия процесъ, да избѣгнемъ другитѣ, е вече късно. Азъ казвамъ, че имаме тази възможност, тогава всичко още бѣше въ рѣцетѣ на правителството, то можеше всичко да направи. Даже мога да ви кажа и да ви се види революционна теория, че въ известни случаи могатъ да ставатъ едни отклонения за защита пакъ на правния редъ, на общественитѣ интереси. Отклоняватъ ли се — за менъ това е съществено, не само формата. Азъ предпочитамъ да вървимъ легално, по единъ нормаленъ пътъ, за да не се създаватъ опасни прецеденти, но за менъ има и другъ въпросъ: всеобщо ли е това мнение въ обществото, сподѣля ли се отъ всички? Е добре, ако се сподѣля отъ всички, лесно могатъ да се намѣрятъ формитѣ, за да се даде удовлетворение на външността.

Но предъ васъ се повдигна и въпросътъ отъ свършено легитимно естество: не да унижимъ арбитражниѣ решения, но по единъ косвенъ начинъ да дадемъ удовлетворение на обществената свѣсть. Има ли по-справедливо отъ това: като е направено едно изключение — право или криво — отъ общото правило по валоризацията, да направи законодателятъ, за да възстанови справедливостта, едно изключение по същата валоризация заплащанията, които предприемачитѣ ще правятъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Подписанъ е мирителниятъ записъ, въ който се дава право на арбитражъ да се произнесе по валоризацията.

К. Пастуховъ (с. д): Законодателятъ трѣбва да каже на предприемачитѣ: вие, които претендирате, че трѣбва да се валоризира, трѣбва да платите вашитѣ задължения по сѣщия курсъ, по който ще се платятъ вашитѣ вземания. Ето ви единъ елементъ на справедливостъ. Арбитражниятъ съдъ е е ръководилъ отъ елемента на справедливостъ, като е опредѣлилъ 50 ст. златни за единъ златенъ левъ, а обикновенитѣ наши сѣдилища казватъ и за златенъ, и за сребренъ левъ се плаща книженъ левъ? Има ли по-справедливо отъ това? Четете доклада на министра на жѣлѣницитѣ, г. Апостоловъ, въ 1915 г., какъ той се мотивира, за да поиска отъ Народното събрание да се разгледатъ разпритѣ отъ арбитражни сѣдилища. Главниятъ мотивъ е този, че хората имъ дължатъ главно на Народната банка, изнемогватъ, ще фалиратъ — платете имъ, за да си платятъ. Е добре, г-да, като имъ плащате, нека си платятъ и тѣ. Има ли по-възмутително отъ това, срещу 100 хиляди лева, които дължите на Народната банка, да получите 12—13 пъти по 100 хиляди лева отъ едното гише на банката и да отидете на другото гише на същата банка да ви спаднатъ само 100 хиляди лева? Има ли по-голямъ бакшишъ отъ страна на държавата въ полза на предприемачитѣ, отъ този, който вие правите? Не е ли справедливо възмущението на обществената свѣсть отъ това, дето тъй чувствително се шири неправдата, очевидна и очебийна за най-простия български гражданинъ? Че какъ искате да насаждаме правовъ редъ, какъ искате у населението да създаваме легитимни чувства, когато то е въ право да ви каже: да, тукъ въ колибитѣ ни говорятъ за законност — а въ София на едното гише на банката давате на предприемача вмѣсто 100 хиляди лева, колкото му дължи държавата, 3.000.000 л., а той плаща 100-тъ хиляди лева, които дължи на банката съ 100.000 л. Това не може да се позволи. Единъ законодатель, който държи за своята собствена свѣсть, той не може да държи за арбитражниѣ решения, освенъ ако е убеденъ, че сѣ правилно издадени, ако смѣта, че валоризация е трѣбвало да има и че той, както сѣ постѣжили арбитражниѣ сѣдилища, сѣ постѣжили справедливо и правилно и, следователно, трѣбва да преклонимъ глава. Ако той не е на това мнение — азъ смѣтамъ, че не е на това мнение по свѣсть — Камарата трѣбва да процедира по другъ начинъ. Кажете, г. министъръ-председателю, у Васъ е разковничето.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Много ясно е, г. Пастуховъ. Уговорила се е държавата, като е предоставила право на арбитражния съдъ да се произнесе върху валоризацията.

Г. Т. Дананловъ (д. сг): Върху девалоризацията. Тѣ бъркатъ презъ всичкото време. Едно е валоризация, друго е девалоризация.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И този съдъ е решилъ така. Всичкото друго е литература.

К. Пастуховъ (с. д): Не е литература.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Именно, литература е. Вие ще изслушате и респективнитѣ министри, които ще ви кажатъ, по кои причини се е дошло до тия арбитражи. Иначе дѣлата щѣха да се решаватъ въ Парижъ.

И. Януловъ (с. д): Не е вѣрно.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Какъ да не е вѣрно?

И. Януловъ (с. д): Договорътъ за миръ не засѣга тия дѣла.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще изслушате респективнитѣ министри и ще видите, кжде щѣха да се решаватъ тия дѣла. И тогава щѣше да се плати 26% отъ рекламациитѣ, а щѣше да се плати 40%.

К. Пастуховъ (с. д): Действително, щѣше да бѣде едно нещастие да се решаватъ дѣлата отъ чужди съдии.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да, нещастие. Така че когато искате да говорите на колибитѣ, имайте добросвѣстността да изучите въпроса, преди да говорите...

К. Пастуховъ (с. д): Недейте мисли, че българската държава е безсилна срещу всѣка една голѣма или малка външна сила, победителка. Недейте живѣ съ тази идея, че предъ всѣки чужденецъ ние трѣбва да прикланяме глава.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не е думата за чужденци, а за правата, които иматъ хората.

К. Пастуховъ (с. д): По спороветъ между българскитѣ подданици и българската държава, българскитѣ сѣдилища и българското Народно събрание ще решаватъ, трѣбва да решаватъ и иматъ право да решаватъ. И за това се отишли оня текстъ, които ни задължаваше да отиваме предъ чужденци арбитражи. Ако имаше по-голяма самостоятелност и самонадеяност въ нашитѣ управления, нѣмаше да си служатъ толкова съ страха предъ чужденцитѣ, нѣмаше да експлоатиратъ толкова съ това, че чужденцитѣ щѣли да ни натоварятъ повече, отколкото българитѣ. Мотивътъ на онзи министъръ, който е внесълъ първия законъ, съ който иска чужденци арбитражи, е, че чужденцитѣ били по-добросвѣстни, по-безпартийни, ненамиращи се въ връзка съ заинтересовани политически, предприемачески или финансови български групи и, следователно, биха представлявали по-голяма гаранция за едно правилно решаване на дѣлата.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Фактитѣ говорятъ какъ тѣ решаватъ.

К. Пастуховъ (с. д): Въ тоя мотивъ, г. министъръ-председателю, азъ не съмъ вѣрвалъ. Азъ съмъ ималъ убеждението и тогава, че заинтересованитѣ предприемачи сѣ хлопнали по българскитѣ капи, за да се добератъ до чуждестранни арбитражи, на които тѣ сѣ разчитали, че ще бѣдагъ по-благосклонни къмъ тѣхнитѣ претенции. Примѣритѣ сѣ ги получили. Азъ съмъ билъ винаги на това мнение, че тия дѣла не трѣбва да ги решаватъ ни чужденци, ни наши арбитражи. Но ако трѣбва да се избира между чуждитѣ и нашитѣ, винаги ще предпочега нашитѣ предъ чуждитѣ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И следъ като ги предпочетемъ, ще ги резилимъ.

К. Пастуховъ (с. д): Ние не ги резилимъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тѣй е.

К. Пастуховъ (с. д): Недейте ме кара да отивамъ по-нататкъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Идете докрай. Азъ желая всички господа, каквото имъ тежи на душата и на сърдцето по този въпросъ и по всички въпроси, тукъ да го кажатъ, а не да мърморятъ вънъ. Кажете докрай, каквото имате да казвате.

К. Пастуховъ (с. д): Защо тогава не искате да поставите предложението на Януловъ на дневенъ редъ? Казвали сме всичко докрай и го казваме, г. министър-председателю. Понеже питате мене, да ви кажа: азъ не намирамъ решенията на арбитражнитъ сѣдилища за справедливи и отговарящи на българското юридическо съзнание.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Това е едно мнение.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ по убеждение намирамъ, че тия сѣдилища сѣ прескочили границитъ и сѣ били твърде щедри къмъ едната страна и че сѣ натоварили държавата твърде много. Това е моето убеждение и азъ го изповѣдвамъ. Азъ търся начинъ — безъ да се боя, че разклащамъ устоитъ на нашето правосѣдие — за ревизия на тѣзи арбитражни решения, защото противоречията въ всичкитъ имъ пунктове говорятъ, че тѣ не сѣ издържани и че има нужда отъ намѣсата на една нова властъ, която да внесе редъ въ безредието и да създаде едно положение, приложено въ всичкитъ случаи.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Споредъ принципъ на чл. 4, който проповѣдвахте на времето!

К. Пастуховъ (с. д): Тамъ е всичкиятъ въпросъ. Това, което ние има да кажемъ, ние го казахме, не го шушукаме по кюшетата. Нѣма сериозенъ юристъ въ България, който да е на противно мнение. Другото сѣ отдѣлни субективни мнения. Какво шушукаме по кюшетата? Нашата длъжностъ е да изложимъ работитъ, а вашата, на управницитъ, длъжностъ е да вземете актъ и да действувате, да разбнете мѣлвата и да дадете удовлетворение на обществената съвѣсть. Но вие възразявате, че говоримъ по кръчмитъ, че хвърляме смрадъ. Та, г-да, това е смрадъ!

Я. Сакжзовъ (с. д): Вършенето е смрадъ.

К. Пастуховъ (с. д): Да, вършенето е смрадъ. Мене не ме смущава нищо да кажа истината.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще чуете какъ се е дошло до български арбитражни сѣдилища.

К. Пастуховъ (с. д): За щастие това не сѣ обикновени български сѣдии, редовни състави, които разглеждатъ обикновенитъ граждански спорове, малки или голѣми.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Но все пакъ върховнитъ арбитри сѣ отъ първитъ върховни български сѣдии.

К. Пастуховъ (с. д): Но не сѣ съставитъ на сѣдилищата, които участвуватъ въ решенията.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Сѣдилищата не сѣ, но сѣдитъ сѣ.

К. Пастуховъ (с. д): Па ако и тѣ бѣха участвували, ние сме свободни да изкажемъ нашето мнение. Че вие, г-да, внесохте законъ да ревизирате решения на общото събрание на Върховния касационенъ сѣдъ по единъ партизански въпросъ, защото видѣхте, че сте спнати въ раззурянето на общинскитъ съвети до изчерпването на листитъ. Намѣриха се въ вашата срѣда хора по единъ партизански въпросъ да обвиняватъ въ незнание на законитъ 30 души касационни сѣдии, а на насъ сега не давате право да кажемъ, че единъ сѣдия, апелативенъ или касационенъ, е на погрѣшенъ пътъ и неговитъ решения подлежатъ на ревизия.

Министър-председател А. Ляпчевъ: При въпроса за общинитъ държавата е въ ролята на публична властъ, а тукъ е страна. Разликата е отъ небето до земята. И вие сте юристъ още!

К. Пастуховъ (с. д): Да, юристъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Сравнявате закона за общинитъ съ въпроса за арбитражния сѣдъ, където държавата е страна. Тамъ, където държавата действа като публична властъ, може да има решение на Парламента. Може ли да сравнявате тия две нѣща? Пазете достойнството си като юристъ.

Я. Сакжзовъ: Ние апелираме къмъ юридическия умъ на България.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Апелирайте, но да не се правятъ сравнения, които сѣ невъзможни.

К. Пастуховъ (с. д): Всички, и голѣми, и малки юристи, вършатъ грѣшки, и заговори 1245 отъ закона за гражданското сѣдопроизводство дава право на касационно обжалване. Но това право за арбитражнитъ решения е отнето умишлено, защото предназначено отъ самото начало се е действувало въ услуга на едни хора и въ ущърбъ на интереситъ на българското съкровище. Азъ не визирамъ Васъ, г. Ляпчевъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Зная, че не можете да ме визириате, защото азъ съмъ заварилъ тия работи.

К. Пастуховъ (с. д): Азъ визирамъ времето, когато се е създавалъ този законъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ ликвидирамъ тия работи.

К. Пастуховъ (с. д): Но ние искаме отъ Васъ да ги ликвидирате по единъ достоенъ начинъ, да не си умивате ръцетъ съ това, че не е могло нищо да се направи. Ето Вашиятъ колега, бившиятъ министъръ на желѣзницитъ, казва, че е могло и че може да се направи нѣщо. Единъ членъ отъ болшинството, човѣкъ, който не е заразенъ отъ опозиционния духъ, е на това мнение. Има значи въ вашата срѣда хора, които сѣ на същото мнение, на което сме и ние. Защо вие се дърпате, защо следъ като правите декларации се отрицате отъ тѣхъ? Защо? Вие негодувате като казваме, че има заинтересовани хора. Че, г. г. народни представители, това не е тайна и азъ желая да се обясни. Азъ не говоря за користъ, не говоря за субективна заинтересованостъ, но говоря за заинтересованостъ, създадена отъ положението на работитъ, която заинтересованостъ, което положение не може да се търпи. Не може вие сами себе си да ликвидирате. Г-да! Вие, които участвувате, не можете да ликвидирате. Бившиятъ ни колега г. Борисъ Вазовъ какво искаше съ своето предложение? Подобни именно случаи на заинтересованостъ му даваха основание да внесе едно законодателно предложение за случаитъ, въ които има несъвѣстимостъ съ депутатския мандатъ. И въ Франция, следъ като се разкри единъ скандалъ съ една банка, . . .

Министър-председател А. Ляпчевъ: Когато се постави въ закона, тогазъ, г. Сакжзовъ. И въ Англия, и въ Франция така ставатъ тия работи.

К. Пастуховъ (с. д): . . . въ 24 часа забраниха на депутатитъ да участвуватъ въ управителнитъ съвети на финансови предприятия и на други организации, не само тѣзи, които иматъ търгове съ държавата.

Министър-председател А. Ляпчевъ: У насъ законътъ не забранява.

К. Пастуховъ (с. д): Исакаха ли да кажатъ тамъ, че таква депутати сѣ користо заинтересовани? Не. Исакаха само да отбележатъ, че има депутатска несъвѣстимостъ, защото може да има подхлъзване, туряне на депутати въ услуга на банкерството, което става тамъ, което почва да става и у насъ. Нали вървимъ модерно! Цитира ви се брѣшурата на „Родна защита“. Е добре, тамъ се изнасятъ работи неопровергнати. Тамъ се казва, че банкери, вискочки нѣкогашни, чрезъ разни срѣдства се мѣчатъ да турятъ въ свои услуги депутати и министри не користо, не и за опредѣлена целъ, но за приятелство, защото не се знае какви води газимъ, какви дни идатъ. И тоя модеренъ начинъ, който съществува въ Франция, ние го виждаме, че си пробива пътъ и у насъ. Защо тогава да нѣмамъ азъ

право да повдигна този въпрос, съ който никога не съм експлоатирал? Защо да не кажа, че има министри, които участвуват въ ликвидация на собственитъ си дѣла? Не могат да участвуват — за петъ пари личенъ интересъ могат да нѣматъ — защото могат да действуватъ заинтересовано, недобросъвестно, да си затварятъ очитъ тогава, когато трѣбва да бждатъ отворени. Но фактъ ли е, че има такива? Фактъ ли е, че има участници заинтересовани, наследници, депутати и други?

Ето защо, констатирайки това положение, не искамъ да правя капиталъ, но то ме кара да ви обърна още повече вниманието, да бждете по-внимателни, да изпълните вашия дългъ, да удовлетворите общественото мнение. Азъ бихъ апелиралъ и къмъ тѣхъ да не оставятъ подозрение, че тѣ ликвидиратъ въ своя полза собственитъ си дѣла, а не защищаватъ интереситъ на българската хазна. Ето смисълътъ на това говорене вчера и днесъ. Недейте го оставя да бжде, както въ много други случаи е било, само приказки, за да казва народътъ: „Дрънъ, дрънъ ерина“. Кога ще издигнемъ ние българския Парламентъ, ако не като разрешимъ единъ конкретенъ въпросъ, който се отнася за нѣколко стотини милиона лева? Кога ще покажемъ на нашия народъ, че неговитъ избраници бдятъ надъ неговитъ интереси, че тѣ не сж ликвидатори, а сж законодатели, че тѣ не търсятъ да се скриватъ задъ миналото; тѣ държатъ отговорно миналото, но не искатъ да го продължаватъ, а искатъ да го очистятъ по единъ достоенъ начинъ, и което могат да направятъ, правятъ го. Заповѣдайте, може да се направи, и ще имате сътрудничеството на цѣлия Парламентъ!

Ние имаме интересъ, отъ дѣсно и отъ лѣво, да защитимъ интереситъ на фиска, да пестимъ българската пара. Ние имаме интересъ, чрезъ дѣла да служимъ на народа и да издигнемъ нашия парламентаренъ режимъ; не лицемерно да плачемъ за него, за да се създава убеждение въ народа, че той е нищо и, ако утрѣ бжде унищоженъ, всѣки да каже: „Отървахме се отъ него, отървахме се отъ една говорилня, отъ една празна мелница“. Ние искаме да го направимъ дѣлови, да върши работа полезна и народна, да бжде отзивчивъ, да удовлетвори правното чувство на народа, да възстанови справедливостта, да спести кървавия потъ на българския народъ. И никаква друга цель нѣмаме, освенъ тая, която изложихъ предъ васъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не се знае.

К. Пастуховъ (с. д): Всичко друго е отклонение отъ въпроса, измиване пилатовски ржцетъ, ликвидиране и съучастие въ едно нехубаво дѣло. (Ржкопѣскания отъ социалдемократитъ и други отъ лѣвицата)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Петъ пѣтъ, ако се не лъжа, азъ вземамъ думата да говоря по арбитражнитъ сѣдилища, и правя го съ не голяма охота. Не бихъ взелъ думата, ако ли тоя въпросъ не бѣ дебатиранъ обстойно въ първата легистратура, въ която мнозина отъ сегашнитъ народни представители участваха — първо — и второ — ако не се представиха нѣколко нови факти и обстоятелства, които заставятъ всѣки народенъ представителъ да се замисли отново по въпроситъ, които повдига тоя кредитъ. Преди всичко, трѣбва да отстраня нѣкои закачки и нѣкои партизански въпроси, които се повдигатъ въ последния споръ.

Азъ казахъ оня день случайно, когато се говори на първо четене по тоя кредитъ, че ако има една неправда, която държавата извърши въ нашата страна спрямо предприемчитъ, то е, че въ разстояние на 20 години тя не се показва способна да разреши спороветъ, криво или право повдигнати отъ предприемачитъ. Българската държава е длъжна да даде правосѣдие всѣкому — тя бѣ длъжна да даде правосѣдие най-много на ония, които бѣха ангажирани милиони лева за постройката за държавнитъ желѣзници и пристанища. Въ това отношение българската държава трѣбва да се признае за виновна спрямо предприемачитъ. Нѣма, следователно, защо да се мѣси тукъ въпросътъ, че гледящата, които можемъ да имаме противни на правителството, сж продиктувани отъ нѣкаква страсть или умраза спрямо българскитъ предприемачи. Българскитъ предприемачи сж български граждани, тѣхнитъ интереси

трѣбва да се гарантиратъ, както интереситъ на всѣки български подданикъ. Нѣщо повече: още повече трѣбваше да има загриженостъ отъ страна на българската държава въ случая, защото тѣзи хора съ български капиталъ, съ български техници сполучиха да построятъ желѣзопѣжната мрежа въ България — нѣщо, което рѣдко се случва въ съседнитъ намъ държави.

Другъ въпросъ — пакъ, казвамъ, партизански — който се повдигна е, че като-че-ли нѣкаква злоба или завистъ е продиктувала мнението на нѣкои отъ опозицията — даже и отъ болшинството — спрямо лица, участващи въ разрешението на тѣзи спорове. Азъ казахъ оня день и сега ще повтори: нѣма защо да се засѣга честта на ония господа, които сж били членове на арбитражнитъ сѣдилища. Азъ предполагамъ, че тѣ сж честни хора, ржководили сж се отъ своитъ разбирания и сж изпълнили длъжността си въ качеството на сѣдии, арбитражи или защитници. Мене ме интересува въпросътъ като законодатель и като членъ на Парламента, като народенъ представителъ. И нѣма никога да се посвения, нито пѣкъ смѣтамъ, че има нѣкой отъ моитъ колеги тукъ моралното право да ме атакува, ако моитъ разбирания не съвпадатъ съ неговитъ. Ние сме законодатели, имаме своитъ длъжности и своя моралитетъ, предъ нашитъ длъжности и предъ интереситъ на страната, за която работимъ, никакви лицепрятия не трѣбва да ни спиратъ.

Този въпросъ, смѣтамъ, че е много простъ. Най-важното е да поставимъ правилно въпроса. Поставенъ въпросътъ правилно, азъ смѣтамъ, че той е наполовина разрешенъ. И затуй, г. г. народни представители, азъ има да се занимава тукъ най-напредъ съ фактическата страна на въпроса и да отговоря на най-важнитъ въпроси, които се полагатъ тукъ. Азъ не съмъ революционеръ, нито ще искамъ по вътрешно настроение или по вътрешно обществено съзнание да създавамъ закони. Азъ искамъ да съмъ въ служба на законитъ въ страната. Ще говоря като човѣкъ, който почита законитъ на страната, нѣма да се увлѣка никога — доказалъ съмъ го и въ миналото — да изхождамъ отъ интереситъ на партията, къмъ която принадлежа. Не сж вътрешнитъ настроения, които могат да ме заставятъ, или да ни заставятъ да отидемъ противъ съществуващото законодателство, респективно, противъ тоя законъ, докато той е въ сила. Затуй, чини ми се, че днесъ главниятъ въпросъ за Парламента е да разграничимъ докъде сж правата на съдебната властъ и откъде започва политика и длъжността на законодателното тѣло.

Вчера азъ чухъ тукъ апострофи, мнозина питаха: какъ може политическата властъ — каквато сме ние, законодателитъ — да се вмѣсва въ правата на съдебната властъ? Арбитражнитъ сѣдилища сж една съдебна властъ. Учредена право или криво, тя е за специаленъ родъ дѣла, възложени ѝ да ги разрешава. Ние сме законодателно тѣло; и азъ съмъ държалъ винаги за тоя принципъ на раздѣление на законодателната отъ съдебната власти. Ще искамъ и сега, почитайки съдебната и законодателната власти, да подиря кжде сж нашитъ, на законодателната властъ, отговорности, за да мога да помиря тия две власти. И съмъ убеденъ, че ако сериозно вникнемъ въ въпроситъ, ние ще можемъ да ги спогодимъ.

Тая, ми се чини, бѣше мисълта и на г. министъръ-председателя, когато следъ дългитъ дебати, които ставаха тукъ пакъ по тоя въпросъ, навѣрно и тоя като всѣки човѣкъ засегнатъ въ своето чувство на право, на законъ и моралъ, ни каза: „Азъ ще подиря единъ начинъ, ще видя дали може политически или чрезъ законодателното тѣло, или чрезъ комисия да направя нѣщо“. Оня день, когато сѣщиятъ този въпросъ се повдигна тукъ, азъ смѣтамъ, че тоя пакъ, изхождайки отъ това чувство, каза: „Да дойде законопроектътъ на второ четене, щѣ го дебатирате и ще видимъ какво може да стане“. И бѣхъ изненаданъ, когато вчера категорично той казваше: „Днесъ по поводъ на тоя кредитъ ще разрешимъ въпроса. Говорете по същество; говорете това, което бихте говорили по законодателното предложение, внесено отъ г. Януловъ“. Това сж две свършено различни работи и азъ смѣтамъ, че ще трѣбва да ги разяснимъ, . . .

К. Лулчевъ (с. д): Безъ острастяване.

Н. Мушановъ (д): . . . за да вземе всѣки своето решение, както намира за добре.

Още единъ, трети въпросъ. Азъ съмъ учуденъ — и го отдавамъ пакъ на страстното увлѣчение — дето вчера

г. министър-председателят при говоренето на г. Януловъ се обърна да каже: „Само долни хора могат да поддържат тия гледища“.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Не за гледищата. Казахъ, че само долни хора могат да проповядват по стъгди и мегдани, че по този начинъ се била ограбвала държавата. Това е то.

П. Анастасовъ (с. д.): Значи, да я оставимъ тогава да я ограбватъ свободно!

Н. Мушановъ (д.): Азъ имамъ право да кажа тукъ, че не съмъ отъ българскитѣ демагози. Много хора има, които ме познаватъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Ще видимъ.

Н. Мушановъ (д.): Азъ съмъ куражлия да кажа туй отъ трибуната. И вънъ говоря това, което говоря тукъ. И не смѣтамъ, че трѣбва да се нарекатъ долни хора ония, които поддържатъ законността и честността въ тая страна. Става вече 4—5 години открито азъ говоря и вънъ и тукъ все едно и сжщо по този въпросъ. И съмъ особено доволенъ, че на сжщото мнение е бившиятъ министъръ на желѣзницитѣ, който вчера отъ тази трибуна дойде да посочи противоречията, които сжществуватъ въ решенията на арбитражнитѣ сждилища. Нѣма защо да се нахвърляме едни на други по този въпросъ. Азъ допускамъ въ острастяването и въ увлѣчението да се кажатъ нѣкои каба приказки, които трѣбва винаги да се поправятъ. Но ние не говоримъ отъ съображение, че искаме да правимъ демагогия. На насъ е най-лесно да сторимъ туй, защото и ние имаме въ тѣзи арбитражни сждилища познати и приятели, които се засѣгатъ. Кой отъ народнитѣ представители нѣма никакви връзки съ хора, интереситѣ на които сж въ игра? Но ние имаме и други по-първи длѣжности и ми се струва, че върху тѣхъ трѣбва по-сериозно да се спремъ.

Като отстранявамъ всички тия частични въпроси, азъ идвамъ до единъ новъ, който се роди отъ вчера. За менъ този въпросъ, г. г. народни представители, е много важенъ. Това е не конфликтътъ, но разноречието, което констатирахме между г. министър-председателя и бившия министъръ на желѣзницитѣ г. Кимонъ Георгиевъ. Г. Георгиевъ излизе отъ трибуната и ни каза, че още при произнасянето на първото арбитражно решение той е сезиралъ Министерския съветъ съ единъ докладъ. По-после той сжщо е сезиралъ Министерския съветъ съ втори докладъ. И той изказва съжаление отъ трибуната, че на неговитѣ доклади не е било обърнато внимание, защото не били взети решения по тѣхъ. Г. министър-председателятъ стана и отблъсна твърдението на бившия министъръ на желѣзницитѣ г. Георгиевъ като му каза, че въ докладитѣ никога не е формулирано нѣкакво искане, за да се знае какво трѣбва да се прави. Г. Георгиевъ възрази, че това не е истина, че докладитѣ сж тукъ и че ще ги прочете. И азъ казвамъ: не ни интересува тоя споръ между г. министър-председателя и между г. Георгиевъ, но ни интересува самиятъ докладъ. И азъ бихъ молилъ уважаемия бившъ министъръ г. Кимонъ Георгиевъ да ни го прочете, преди ние да сме се изказали. Въ Парламента, г. г. народни представители, такива въпроси не бива да минаватъ мълковъ. Щомъ бившиятъ министъръ на желѣзницитѣ каза, че е далъ по тоя въпросъ единъ докладъ и има тукъ одева смѣлостта — това му прави честь — да изнесе това, ...

И. Януловъ (с. д.): Дългъ на Министерския съветъ бѣше да вземе решение по решенията на арбитражнитѣ сждилища.

Н. Мушановъ (д.): ... не зная дали не е позакъснѣлъ и когато г. министър-председателятъ отрича туй — тогава ние трѣбва да знаемъ, доколко сжщността на спора има връзка съ въпроситѣ, които ни интересуватъ. Азъ бихъ желалъ, като народенъ представителъ, който искамъ да кажа думата си, да зная въ що се състои докладътъ. Защото за менъ е непонятно, необяснимо — и азъ съмъ билъ министъръ и претендирамъ да зная практиката на Министерския съветъ — какъ може единъ докладъ, направенъ отъ единъ министъръ, да остане безъ съответно решение? Единъ докладъ не се прави отъ амбиция.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Като бившъ министъръ трѣбва да знаете и нѣщо друго, че ако не се прокара искането чрезъ единъ докладъ и се настоява на него, какво послѣствие това може да има за падлежния министъръ.

Н. Мушановъ (д.): Азъ не искамъ министерска криза.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Понеже се занимавате съ тѣзи задкулисни работи, азъ дръпвамъ булото и искамъ да говорите открито. Знаете тогава какво става. Бждете логиченъ и ясенъ докрай. Вчера азъ ви заявихъ, че искамъ да се прочетатъ самитѣ доклади.

Н. Мушановъ (д.): Какви сж задкулиситѣ работи, съ които азъ искамъ да се занимавамъ?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Не че има задкулисни работи, но понеже заявихте, че не искате да бждете демагогъ, а префиненъ политиканъ тукъ, въ Народното събрание, и засѣгате въпроси, по които хвърляте не свѣтлина, а пълна мъгла, понеже говорите за доклади, за които азъ самъ вчера заявихъ, че желая да се прочетатъ и понеже се спирате на половината на въпроса, правя Ви бележка, че когато съ единъ докладъ се прави предложение и то не се приеме въ Министерския съветъ — Вие сте бившъ министъръ — знаете какво полетва.

Н. Мушановъ (д.): Съответниятъ министъръ трѣбва да си даде оставката.

П. Анастасовъ (с. д.): Нека се прочетатъ докладитѣ.

Б. Павловъ (д.): Нѣматъ нищо общо съ оня въпросъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Какъ да нѣматъ?

Н. Мушановъ (д.): Азъ съмъ много доволенъ, че г. министър-председателятъ иска да си дамъ мнението по този въпросъ. Особено съмъ щастливъ, че г. Ляпчевъ ме взема за арбитъръ при разрешението на този споръ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Попадате въ ролята си. Откривамъ Ви тоя харманъ.

Н. Мушановъ (д.): Азъ отъ 4—5 години Ви говоря, че трѣбва да напуснете властта. Но Вие, защото се занимавате съ такива работи, не ме слушате.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Това сж сплетни: съ сплетни се занимавате.

Н. Мушановъ (д.): Сплетни ли?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Вие искате да намѣрите нѣщо въ докладитѣ. Снощи чухте мнението на г. Георгиевъ, което е, Народното събрание да гласува единъ законъ за валоризация. Азъ бихъ желалъ да зная, дали ще приемете това.

Н. Мушановъ (д.): Азъ искамъ да зная въ що се състои докладътъ на бившия министъръ г. Кимонъ Георгиевъ. Г. министър-председателятъ снощи самъ каза, да се прочете докладътъ. Защо той не се постави въ положението на единъ народенъ представителъ?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Азъ самъ искахъ това, г. Мушановъ; имате право да искате да се прочете докладътъ.

Н. Мушановъ (д.): Защо тогава да споримъ?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Разбира се, да се прочете.

Н. Мушановъ (д.): Това задкулисни работи ли сж?

Министър-председател А. Ляпчевъ: Г. Георгиевъ го има въ джоба си и ще Ви го прочете.

Н. Мушановъ (д.): Моля, г. Георгиевъ, прочетете го. (Кимонъ Георгиевъ идва на трибуната)

К. Георгиевъ (д. сг): (Отъ трибуната) Докладитъ, за които бѣ дума вчера, г. г. народни представители, и за които въ този моментъ се настоява както отъ г. Мушановъ, тъй и отъ г. министъръ-председателя, да бждатъ прочетени, сж, както казахъ, два. Първиятъ докладъ е направенъ веднага следъ първото решение на арбитражния съдъ, начело съ г. Генадиевъ, а вториятъ докладъ, между другото, е по поводъ на това, че къмъ края на м. априлъ 1927 г. изтича срокътъ, който е даденъ на арбитражнитъ съдилища за окончателно произнасяне по спороветъ, които сж внесени за разглеждане отъ тѣхъ.

Първиятъ докладъ носи № 4.092 отъ 27 априлъ 1927 г. Ето съдържанието му: (Чете)

„Господинъ председателю,

„На края на този месецъ изтичатъ сроковетъ, опредѣлени въ помирительнитъ записи, съ които се възлага, съгласно закона за арбитражния съдъ отъ 15 мартъ 1915 г. и на допълненията му отъ 1924 и 1925 г., разрешаването на рекламациитъ, предявени отъ главнитъ предприятия: Търново—Тръвна—Борушица, Радомиръ—Кюстендилъ—Т. граница, Девня—Добричъ, Мездра—Враца—Видинъ и отъ предприемачитъ на Русенското и Свищовското пристанища, отъ помирительни съдилища, безъ последнитъ да сж успѣли да се произнесатъ по всички тия предприятия. Досега двата състава, които сж назначени за разглеждане на дѣлата, сж се произнесли по рекламациитъ на главнитъ предприятия за построяването на желѣзнопътнитъ линии Радомиръ—Кюстендилъ—Т. граница и Девня—Добричъ и на предприемача на Свищовското пристанище.

„Имахъ вече честта да докладвамъ подробно на Министерския съветъ върху хода на дѣлата и на взетитъ решения по тѣхъ, особено върху решенията на арбитражнитъ съдилища досежно въпроситъ за валоризацията, по която ще се изплащатъ присъденитъ суми, и за възнагражденията, които арбитражитъ сж си опредѣлили за положения отъ тѣхъ трудъ.

„Сега, когато се слага въпросътъ за продължението на сроковетъ на помирительнитъ записи и когато, възъ основа на едно пълномощно на Министерския съветъ отъ 25 ноември 1925 г. (Постановление № XIX отъ 25 ноември с. г., протоколъ № 132), което считамъ за обезсилено, трѣбва да сложа подписа си за едно ново, шесто по редъ, продължение на сроковетъ, най-малко до края на идния месецъ, съетохъ за мой дългъ да обърна отново вниманието на Министерския съветъ върху споменатитъ по-горе слаби страни отъ решенията на арбитражнитъ съдилища, длъжащи се на правото, което имъ е дадено по помирительнитъ записи, да опредѣлятъ, всѣки съставъ за себе си и по свое разбиране, валоризацията, по която ще става изплащането на присъденитъ суми и възнаграждението, което имъ се следва за положения отъ арбитражитъ трудъ.

„Въ случай, че намирате за умѣстно да се направятъ нѣкои поправки въ помирительнитъ записи въ смисълъ на ограничение на това имъ право, което азъ смѣтамъ за възможно и отъ полза за справедливото и еднакво ликвидирание на вземанията на главнитъ предприятия, моля Ви, Господинъ Председателю, да внесете настоящия ми докладъ въ Министерския съветъ, за да го разгледа и вземе съответно решение, като едновременно ме упълномощи да подписа отъ негово име за продължаването сроковетъ на помирительнитъ записи дотогава, догдето помирительнитъ съдилища се произнесатъ по рекламациитъ на всички останали предприятия“.

Резултатътъ отъ това бѣ, че азъ трѣбваше да подписа, безъ въкакви промѣни, продължаването срока на предприятията.

Н. Мушановъ (д.). Отъ коя дата бѣше тоя докладъ?

К. Георгиевъ (д. сг): 27 априлъ 1927 г.

Вториятъ докладъ е вече следъ привършването на всички процеси.

С. Мошановъ (д. сг): Отъ коя дата е той?

К. Георгиевъ (д. сг): Може да се направи справка отъ входящия нумеръ въ Министерския съветъ. Менъ ми е изпратенъ преписъ отъ дирекцията.

С. Мошановъ (д. сг): Горѣ-долу отъ коя дата е?

К. Георгиевъ (д. сг): Месецъ ноември 1927 г. трѣбва да е, следъ като се приключиха дѣлата. Дѣлата се приключиха къмъ м. октомври и се прави единъ итогъ на приключеното. (Чете)

„Господинъ Председателю! При гласуването на бюджета за извънреднитъ приходи и разходи на държавата за 1927/1928 г. въ Народното събрание се сложи на разискване и въпросътъ за решенията на арбитражнитъ съдилища, учредени възъ основа на закона отъ 15 мартъ 1915 г. за разглеждане и разрешаване на спороветъ, възникнали между държавата и главнитъ предприятия за постройка на желѣзнопътни линии Търново—Тръвна—Борушица, Борушица—Тулово—Стара-Загора и пр.

„При това разискване се изнесоха нѣкои противоречия въ решенията на въпроснитъ съдилища, и то по важни принципиални спорни въпроси, и се направиха критики, по които взема становище и правителството съ заявлението, което направихте предъ народното представителство, че то ще потърси начинъ, за да се възстановятъ нарушенитъ справедливостъ и еднакво отнасяне къмъ всички главни предприятия, а сжщо и къмъ държавата. Неизлишно считамъ да спомена, че при огледъ именно на това еднакво отнасяне къмъ всички предприятия, които сж предявили рекламации възъ основа на сжщитъ поемни условия, въ закона за арбитражния съдъ отъ 1915 г. се предвижда изрично, че този съдъ ще бжде единъ единственъ за всички предприятия. Намѣсата на правителството въ този въпросъ, което за улеснение и ускорение на много главнитъ и сложни дѣла раздѣли последнитъ на три групи, като за разглеждането на всѣка една група назначи отдѣленъ арбитраженъ съдъ, се явява, следователно, естествена и, бихъ казалъ, въ реда на нѣщата.

„Противоречията, за които става въпросъ, Ви сж вече известни. За напомняване и за освѣтление на Министерския съветъ по-долу ще избора по-важнитъ отъ тѣхъ, отнасящи се до спорове отъ по-принципиално естество:

„1) По въпроса за поскъпване на материалитъ и на работната ржка презъ време на строенето;

„2) По въпроса за лихвитъ и сроковетъ, презъ които тѣ текатъ;

„3) По въпроса за валоризацията;

„4) По въпроса за датата на иска и на сждебното мито и възнагражденията на арбитражитъ.

„1) По въпроса за поскъпване на работитъ:

„По първия въпросъ арбитражниятъ съдъ подъ председателството на г. Сокерова се е произнесълъ, че рекламациитъ за поскъпване на главнитъ предприятия за построяването на линиитъ Борушица—Тулово—Стара-Загора, Левски—Свищовъ и Царева-Ливада—Габрово сж неоснователни, както за поскъпването презъ договорния срокъ, тъй и следъ продължението му, понеже договорътъ е форфетеренъ, въ който договорната цена е точно опредѣлена.

„По сжщитъ рекламации съдътъ, председателствуванъ отъ г. Крафти, се е произнесълъ сжщо тъй, че при форфетерния характеръ на договора между странитъ, наредбата на чл. 33 отъ публично-административния правилникъ е неприложима за този договоръ, при все това сжщиятъ съдъ е намѣрилъ за справедливо да се заплати известно обезщетение за поскъпване на работитъ и то само за времето следъ изтичането на договорния срокъ по линиитъ Търново—Тръвна—Борушица и Радомиръ—Кюстендилъ, по рекламациитъ на които предприятия той е ималъ да се произнесе.

„Третиятъ арбитраженъ съдъ, председателствуванъ отъ г. Генадиева, е застаналъ на становището, че главното предприятие Девня-Добричъ е искало обезщетение за поскъпване само за работитъ, които сж останали за довършване следъ изтичането на договорния срокъ, вследствие на което е решилъ, че рекламацията за поскъпването е напълно допустима отъ гледна точка на закона и на договора.

„2. По въпроса за лихвитъ и сроковетъ, презъ които тѣ текатъ.

„Съдътъ, председателствуванъ отъ г. Сокерова, е постановилъ, че частъ отъ лихвитъ сж просрочени, понеже заплащането имъ е покрито съ давността, вследствие на което е присъдилъ да се платятъ лихви за последнитъ 5 години до датата на помирительния записъ. По отношение размѣра на лихвата сжщиятъ съдъ е опредѣлилъ, че тя ще бжде по 10% до 1 априлъ 1921 г. — дата на влизане въ сила на закона за бюджета, отчетността и предприятията — и по 8% следъ тази дата.

„Сждътъ, председателствуванъ отъ г. Крафти, се е произнесълъ, че погасителната давностъ за правото на лихви на дължими капиталы, предвидена въ чл. 46 отъ закона за давността, е допустима само когато дължимостта и размѣрътъ на главницата сж установени и ликвидни“, следствие на което е присъдилъ да се плащатъ лихви отъ датата на окончателния разчетъ на предприятието до датата на помирителния записъ.

„Относително размѣра на лихвата сжщиятъ сждъ е взелъ сжщото решение, както предшествующия, т. е. 10% до 1 априлъ 1921 г. и по 8% следъ тази дата.

„Третиятъ арбитраженъ сждъ, подъ председателството на г. Генадиевъ, се е произнесълъ, че, по силата на чл. 46 отъ закона за давността въ свръзка съ чл. 136 отъ закона за задълженията и договоритѣ, лихви не се дължатъ, освенъ отъ една дата, която предшествува съ 5 години датата на исковата молба и която сжщиятъ сждъ счита, че съвпада съ датата на мемоара (който е представенъ много по-рано), а не съ датата на помирителния записъ, както сж решили първитѣ два състава, и която дата е по-сетнешка (края на ноември 1925 г.).

„По отношение размѣра на лихвитѣ сжщиятъ сждъ се е произнесълъ, че законътъ за бюджета, отчетността и предприятията, влѣзълъ въ сила на 1 априлъ 1921 г., моголъ да се прилага само къмъ предприятия, договоритѣ на които сж сключени следъ влизането му въ сила, вследствие на което присъдилъ да се плаща 10% лихва за цѣлото време.

„3. По въпроса за валоризацията.

„По помирителнитѣ записи на арбитражния сждъ е предоставено да се опредѣли валоризацията, по която ще стане изплащането на евентуално присъденитѣ суми отъ сжда.

„Арбитражниятъ сждъ, председателствуванъ отъ г. Соколова, е постановилъ, че на чл. 2 отъ договора и на чл. 29 отъ поемнитѣ условия трѣбва да се даде тълкуване, което да отговаря на смисъла на чл. 29 отъ закона за задълженията и договоритѣ и което да не онеправдава нито главнитѣ предприятия, нито държавата при днешнитѣ обстоятелства. При огледъ на това схващане, помирителниятъ сждъ е постановилъ да се заплатятъ за всѣки 100 л. златни по 35 такива ефективъ. Сжщата валоризация бѣ приета една година по-рано отъ арбитражния сждъ по дѣлото на държавата съ предприемачитѣ на Варненското пристанище и който сждъ, както е известно, се придържаше отъ валоризацията, съ която се изплащаха държавнитѣ външни заеми.

„Сждътъ, председателствуванъ отъ г. Крафти, спредѣла да се заплати за всѣки 100 л. златни по 30 златни франка ефективъ, като мотивира това си решение не само съ уговорената съ чужди кредитори на държавата валоризация, но и съ покупателната стойностъ на българския левъ, която той счита по-голямъ, отколкото се котира на борсата.

„Сждътъ на г. Генадиева се е произнесълъ, че присъденитѣ суми следва да се заплатятъ въ злато, но понеже странитѣ се съгласили да се направи валоризация, то това тѣхно решение развързвало ржцетъ на сжда, следствие на което той постановилъ да се заплати за всѣки 100 л. златни по 50 златни франка ефективъ. Сждътъ мотивира това си решение приблизително така: „Ако главното предприятие би получило дължимитѣ му суми преди падането на лева, тѣ сж могли да бждатъ заварени отъ катастрофата въ негови ржце, следователно, то самото би понесло всички послѣствия отъ обезценяването имъ, понеже е щѣло да ги получи въ банкноти, и обратно — но могли сж да не бждатъ засегнати отъ катастрофата, ако бждатъ вложени въ недвижими имоти, въ златна валута, въ чужди банки“ и пр. Решение, основано на теорията на вѣроятността, като се приеме, че едното и другото сж имали еднаква възможностъ да се представятъ.

„4. По въпроса за сждебното мито, за датата на иска и възнаграждението на арбитражътъ.

„Съгласно чл. чл. 763—768 отъ закона за гражданското сждопроизводство, отъ всѣка молба за искъ се взема мито по 2% отъ цената на иска.

„Въ свръзка съ точка 4 отъ помирителнитѣ записи, която гласи: „Арбитражътъ, като се съобразяватъ съ предписанието на закона, ще разпредѣлятъ и възложатъ разносикитѣ по дѣлото и гербовия налогъ по настоящия записъ между странитѣ, а така сжщо ще си опредѣлятъ възнаграждението, което имъ се пада за труда“, арбитражнитѣ сждилища сж се произнесли, що се отнася до сждебното мито, както следва:

„Сждътъ, председателствуванъ отъ г. Соколовъ — че сждебното мито остава въ тежестъ на хазната, която е осждена да плати сумата. Решението си сждътъ основава на чл. 1247^a отъ закона за измѣненieto на нѣкои членове отъ гражданското сждопроизводство отъ 29 юлий 1924 г.

„Сждътъ на г. Крафти се е произнесълъ сжщо тѣй — че митото е за смѣтка на държавата.

„По сжщия въпросъ арбитражниятъ сждъ на г. Генадиева се е произнесълъ, че сждебното мито следва да се плаща въ размѣра 2% върху исковата сума (следъ като се извади отъ нея присъдената сума), обаче само за искове, направени следъ 29 юлий 1924 г., когато е влѣзълъ въ сила чл. 1247^a отъ закона за гражданското сждопроизводство“.

Тукъ за едно пояснение трѣбва да добавя, че той, като признава за дата на исковата молба датата на вржчването на държавата мемоара на дветѣ главни предприятия, а именно тѣзи по линиитѣ Мездра—Враца—Видинъ и Девня—Добричъ, намира, че тѣ не подпадатъ подъ сждебно мито, споредъ това тълкуване, това разбиране на тоя съставъ.

(Продължава да чете) „Трѣбва да се напомни, че за дата на исковата молба се взема не датата на компромиса (края на ноември 1925 г.), която сж приели първитѣ два състава, но датата, на която е представенъ мемоарътъ и която е по-раншна.

„Относително датата на исковата молба сжществувашжщото противоречие.

„Сждътъ, председателствуванъ отъ г. Соколова, се спира по този въпросъ и се произнася въ смисълъ, „че като день на предявяване на иска не може да се приеме нито деньтъ на възражението противъ окончателния разчетъ, нито деньтъ на подаване мемоара на правителството, съдържащи рекламациитѣ, нито деньтъ на влизане въ сила закона за разглеждане и разрешаване отъ единъ арбитраженъ сждъ възникналитѣ между държавата и главнитѣ предприятия спорове — протоколъ отъ 15 мартъ 1915 г. — защото съ този законъ не се създаде задължителенъ арбитражъ, а само се разреши на държавата, въпрѣки чл. 45 отъ поемнитѣ условия и чл. 1228 п. 3 отъ гражданското сждопроизводство, да подложи на помирителенъ сждъ спороветѣ си съ главнитѣ предприятия . . . , че като день на предявяването на иска трѣбва да се счита деньтъ на подписването предъ нотариуса помирителния записъ.

„Сжщото разбиране по отношение датата на иска има и арбитражниятъ сждъ, председателствуванъ отъ г. Крафти. Той е решилъ, че като день на предявяване на иска трѣбва да се приеме деньтъ на подписването на помирителния записъ, тѣй като едва на тази дата съ подписване на помирителния записъ отъ странитѣ и отъ арбитражътъ е учреденъ компетентниятъ за дѣлото сждъ, предъ който на тази дата се явяватъ предявени съставлящитѣ иска на рекламации на мемоара.

„Сждътъ на г. Генадиева не сподѣля разбиранията на първитѣ два състава и се е произнесълъ, че за дата на исковата молба трѣбва да се счита датата, на която е представенъ мемоарътъ, и която дата е по-раншна отъ датата на компромиса.

„Несъобразностъ сжществувашжщото по отношение на възнаграждението, които арбитражътъ сж си опредѣлили за тѣхния трудъ.

„Решението на първия арбитраженъ сждъ, председателствуванъ отъ г. Соколова, съ което арбитражътъ си бѣха опредѣлили по 200.000 л. възнаграждение за всѣко едно отъ тритѣ дѣла, по които имаха да се произнесатъ, се посрещна отъ общественото мнение и отъ сждийскитѣ срѣди неодобрително. Тогава се намираше, че присъденото възнаграждение е много голѣмо и несъответствуващо на положения трудъ, а особено при огледъ на настѣпилитѣ следъ войната у насъ обстоятелства и условия. Негодуванието въ обществото бѣше при това толкова силно, че съ право се очакваше да се вземе предъ видъ отъ следнитѣ два състава. Случи се, обаче, тъкмо обратното. Вториятъ сждъ, подъ председателството на г. Крафти, си опредѣли възнаграждения по-голѣми, по 400.000 л. (г. Крафти се задвоили съ 300.000 л.) за дѣлото съ главното предприятие Радомиръ — Кюстендилъ — Турската граница и по 600.000 л. за второто дѣло — Търново — Тръвна — Борущица, а третиятъ сждъ, подъ председателството на г. Генадиева, още по-голѣма сума, общо за четиритѣ дѣла, по които имаше да се произнесе и които по обемъ не сж по-голѣми отъ дѣлата на първитѣ два сжда. Този сждъ си опредѣли възнаграждения, както следва: г. Генадиевъ — 1.515.000 л., г. Филиповъ — 1.700.000 л., а г. Пждаревъ — 840.000 лева.

„Подобни противоречия се забелязват и по други от решенията на арбитражните съдилища и то по рекламации, повечето пъти еднакви и предявени въз основа на същитъ поемни условия. Вследствие на тия противоречия и нееднаквост въ решенията, на едни от предприятията е било присъдено много по-голяма сума — повече, отколкото съ очаквали сами — отколкото на други, и което очевидно иде въ разрѣз съ основната мисъл, прокарана въ закона отъ 1915 г., за еднакво отнасяне къмъ всички главни предприятия и по възможност еднаква ликвидация на вземанията на главнитъ предприятия отъ преди войната. Тази справедливост, естествено, трѣбваше да се приложи и спрямо държавата, която, по молбата на главнитъ предприятия — за да имъ се дойде на помощ, като се ускори разглеждането на рекламациитъ имъ — се отказа отъ правото, което има по чл. 45 отъ поемнитъ условия, тия спорове да се разрешатъ отъ Софийския окръженъ съдъ, и се съгласи тѣ да се разгледатъ отъ единъ арбитраженъ съдъ.

„Взетитъ отъ арбитражните съдилища решения сѣ такива, че не е възможно чрезъ изглаждането на всички противоречия да се постигне предвидената въ закона еднаквост въ разрешаването на рекламациитъ, предявени отъ главнитъ предприятия. Една справедливост, а също едно задоволяване на общественото мнение би се постигнало, обаче, ако се прокара известно изравнение по отношение на валоризацията, по която критикитъ въ Народното събрание бѣха най-силни и основателни. При това, въпросътъ за валоризацията, предоставенъ за разрешение отъ съда и разрешенъ отъ всѣки единъ съставъ по различенъ начинъ, е и въпросъ държавенъ, понеже държавата изплаща външнитъ си задължения по валоризация по-згодна, отколкото е присъдено да се заплати на нѣкои отъ предприятия за вземания, по които съжитъ и сега още изплащатъ задълженията си въ книжни левове. Едно изравняване на присъдената валоризация не ще бѣде при това една несправедливост, понеже дълговетъ на почти всички предприятия къмъ Българската народна банка или други сѣ въ левове и изплащатъ въ тази монета.

„Като Ви излагамъ гореизложеното, моля Ви, г. председателю, да внесете настоящия ми докладъ за разглеждане отъ Министерския съветъ, за да се вземе съответно решение по въпроса за валоризацията и възнагражденията на арбитражъ, и внесе за надлежно одобрение отъ Народното събрание, което може да стане или чрезъ специаленъ законъ, или просто съ забележка въ закона за бюджета, въ който ще се предвидятъ нуждитъ кредити за изплащане на присъденитъ суми и възнаграждения.“

Вчерашното изложение, г-да, което ви направихъ, бѣше изложение въз основа на този, втори, докладъ. Както виждате и въ самия докладъ, и вчера азъ бѣхъ твърде ясенъ. Азъ смѣтамъ, че Народното събрание може да се намѣси по въпроса, и че неговиятъ актъ съвсемъ нѣма да бѣде революционенъ, както мнозина съ чувствителни юридически скрупули си представятъ. Може би да грѣша, но това е едно мнение, което азъ съмъ длъженъ да изнеса предъ васъ.

Азъ смѣтамъ, че възлагането отъ страна на държавата на помирителнитъ съдилища да разгледатъ въпроса за валоризацията, безъ да има съответно постановление по законодателенъ пътъ, е единъ административенъ актъ, който би могълъ да се санкционира чрезъ съответно решение на Камарата, и именно това би се сторило, ако се предвиди единъ максимумъ на валоризацията, какъвто азъ вчера изказахъ, че ще бѣде най-умѣстенъ, ако се предвиди 35 златни стотинки за присъденъ златенъ левъ.

Що се отнася до онзи намекъ, който направи г. министър-председателъ и за който г. Никола Мушановъ му поблагодари — за арбитража, който му се възлага — азъ съмъ длъженъ да заявя, че не е необходимо да ми се прави това напомняне, защото една отъ бележитъ, които съмъ си взелъ и които въ края на краищата ме принудиха да изляза изъ кабинета, е между другото тая политика на свършени факти, за която говоря въ своята си оставка, единъ отъ които свършени факти е и въпросътъ, който тукъ ви излагамъ. (Нѣкои отъ лѣвицата рѣкоплѣскаха)

Н. Мушановъ (д): Азъ искахъ да знамъ сега, какво е било решението на Министерския съветъ по първия докладъ на г. министра на желѣзницитъ. Значи, не се е вземало решение.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Искамъ думата.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министър-председателъ.

С. Мошановъ (д. сг): Защо ще отговаряте?

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Не отговарямъ. Преди всичко, Вие не знаете какво ще говоря азъ.

Г. г. народни представители! Г. ораторътъ пита за решението на Министерския съветъ. Отъ това, което се прочете отъ докладитъ, се вижда много ясно, че въ самитъ доклади нѣма предложение, което да е било направено по реда си, . . .

Н. Андреевъ (р) и други отъ лѣвицата: Чухме докладитъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Какво сте чули? (Оживление всрѣдъ лѣвицата)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: . . . а има едно единствено предложение, което г. Кимонъ Георгиевъ го поддържа тукъ сега, когато ще се вотира кредитътъ, мислейки, че ние можемъ да пререшаваме въпроса за арбитражния съдъ. Това е то. И отъ факта, че г. докладчикътъ е докладвалъ въ Министерския съветъ и че не се е формализиралъ, че нѣма никакво решение по неговитъ доклади, явствува много добре, че той е сподѣлялъ мнението на неговитъ другари въ този моментъ. (Оживление всрѣдъ лѣвицата)

Нѣкой отъ лѣвицата: Защо прави тогава тия доклади?

Б. Павловъ (д): Само че е излѣзълъ въ оставка по тая работа!

Х. Баралиевъ (с. д): Нѣма нужда отъ усуквания.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, г-да! Продъжавайте, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Много добре стана, че се прочетоха докладитъ, защото добре е Народното събрание да бѣде наясно по въпроси, които се повдигатъ по този кредитъ.

Датата 27 априлъ 1927 г., ако се не лъжа — не мога да направя сега точно тая справка, защото, както виждате, ние сме изненадани отъ прочитането на докладитъ — съвпада съ времето, когато тукъ се повдигаше и дебатираше въпросътъ за арбитражните съдилища.

Всетаки, азъ разбирамъ смисъла на този докладъ ето какъ. Изтича срокътъ за произнасянето решенията отъ арбитражните съдилища — защото тѣ иматъ опредѣленъ срокъ — и се повдига въпросъ отъ министра на желѣзницитъ предъ Министерския съветъ: трѣбва ли да продължимъ този срокъ съ нѣколко месеца до разрешение на спороветъ и при продължението на срока да се направятъ ли измѣнения, които той намира за необходимо да станатъ, въ смисълъ да се даде ли право на арбитражъ да валоризиратъ или не? Азъ така разбирамъ смисъла на доклада. Срокътъ за произнасяне на арбитражъ се продължава, обаче старото положение си остава въ сила. Само това схващамъ азъ като съществено отъ доклада, който се прочете тукъ. Азъ си спомнямъ, че навремето, когато щѣха да се произнасятъ арбитражъ — а има много хора тукъ, които знаятъ това — повдигаше се въпросъ, дали държавата не може да оттегли своя арбитражъ и да попрѣчи на произнасянето на арбитражните решения.

Министъръ Р. Маджаровъ: Това е важно.

Н. Мушановъ (д): Това е важно. — И навѣрно въ този периодъ се е повдигналъ този въпросъ предъ Министерския съветъ. Така направиха държави въ спорове по голѣми международни въпроси.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): А Вие отде знаете, че нѣма искане арбитражътъ да се оттегли, за да наложи искането на държавата?

Н. Мушановъ (д): Толкова по-добре. Азъ не осъждамъ поведението на арбитражъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Азъ два месеца не подписвахъ записа.

Н. Мушановъ (д): То е добре, че сте го правили.

Г. Т. Данаиловъ (д. ср): Говорите нѣща, които не сѫ Ви известни.

Н. Мушановъ (д): Именно, не сѫ ми известни, тъй както не ми е известенъ и докладътъ, който за пръвъ пътъ се чете тукъ.

Та, казвамъ, имаме известни международни спорове, въ които нѣкои държави постѣпиха така. Така, напр., Ромъния оттегли арбитъра си по спора ѝ за опантитѣ на Маджарско, и съ това тя парализира арбитражния съдъ. Сигурно, виждайки известни несправедливости и неправомѣрни решения, нашиятъ отговоренъ министъръ се е стрѣсналъ отъ тия решения и е пожелалъ да дири начинъ, по който може да се предотврати една злина. Г. министъръ-председателътъ ни казва: понеже министърътъ на желѣзницитѣ въ него време не поискалъ категорично решение, емѣтало се, че въпросътъ нѣмало защо да се решава.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не, ами е сподѣлялъ мнението, което се е прокарало: продължилъ е сроковетѣ. Това е то!

Н. Мушановъ (д): Добре.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: А пъкъ ще видимъ, дали е било изгодно да се продължатъ сроковетѣ или не е било изгодно. Това е другъ въпросъ.

Отъ лѣвицата: Чухме, чухме.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Има още много работи да чуете.

Б. Павловъ (д): Хайде, почвайте! (Оживление)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще ги чуете.

Н. Мушановъ (д): Казахте, че по тоя въпросъ полезно би било да се чуятъ всичкитѣ мнения.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да.

Н. Мушановъ (д): Нека се разяснятъ въпроситѣ всеотранно — нѣма кой да губи отъ това.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да.

Н. Мушановъ (д): Най-хубаво е да се разясняватъ гукъ въпроситѣ.

Сега, г. г. народни представители, азъ ще мина на моята тема. Въ 1915 г., когато пръвъ пътъ се повдигна отъ тая трибуна въпросътъ за арбитражъ, тогава ние, отъ Демократическата партия, въ която се числѣше уважаемиятъ днесъ г. министъръ-председателъ, поддържахме най-енергично, че спороветѣ трѣбва да се съдятъ отъ нашитѣ обикновени съдилища, като допускахме, че могатъ да се направятъ всички улеснения на предприемачитѣ, било по отношение на съдебно мито, било да се основе особенъ съдъ отъ коронни съдии, за да могатъ да решатъ спороветѣ по-скоро. Но прокара се законътъ за арбитражъ съ чужди арбитри. Както казахме и онзи день, измѣнението, че арбитритѣ се замѣстватъ съ българи — едно полезно измѣнение — стана въ 1924 г. Когато пръвъ пътъ се повдигна въпросъ за възнагражденията на арбитритѣ, които възнаграждения направиха впечатление, азъ тукъ, въ Народното събрание, за да се избѣгне да се атакуватъ личноститѣ, които сѫ арбитри, както и за да се задоволи общественото мнение, направихъ предложение писмено, че най-добре ще бѣде да се възложи на едно отдѣление отъ Касационния съдъ, имайки предъ видъ извършената работа отъ арбитритѣ, да имъ опредѣли възнаграждението. Обаче, положено на гласуване, това предложение пропадна.

Сега, за да има народното представителство идея по същината на тия арбитражни дѣла, ще ми позволите да ви прочета нѣколко цифри. Нѣма да повтарямъ онова, което уважаемиятъ г. Кимонъ Георгиевъ говори вчера. Азъ съмъ ни говорилъ досега три пѣти по противоречията между издаденитѣ решения, но тъй-като г. Георгиевъ не спомена никакви цифри, нито за размѣра на исковетѣ, нито за сумитѣ въ решенията, ще ми позволите азъ да ви ги кажа.

Издаденитѣ арбитражни решения сѫ деветъ, не осемъ. Първото решение е издадено отъ арбитражния съдъ подъ председателството на г. Валчевъ по Варненското пристанище.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Казахме, че то не спада по този кредитъ.

Н. Мушановъ (д): По Варненското пристанище е предявенъ искъ отъ 7.867.453.56 златни лева. Решено е отъ помирителния съдъ, да се заплати на предприятието 488.548.12 златни лева. Валоризирането става по 35% и се равнява на 170.991.84 златни лева. Лихвитѣ по 10% сѫ 246.750.73, всичко 417.742.57. Срещу тая сума предприятието е получило отъ държавата 11.613.241 книжни лева — значи една частъ отъ сумата.

Искътъ на предприятието Борушица—Тулово—Стара-Загора е отъ 10.167.036.71 златни лева. Решението, издадено отъ арбитражния съдъ подъ председателството на г. Соколовъ, е да се плати на предприятието 604.377 златни лева. Валоризирани тия суми споредъ решението на съда по 35%, правятъ 211.531.95 златни лева. Лихви 128.941.59 златни лева, всичко 340.473.54. Предприятието е получило отъ държавата 9.013.409, значи изпълнено е частъ отъ решението.

По предприятието Левски—Свищовъ е билъ предявенъ искъ за 3.436.243.42 златни лева. Присъдено да се заплати 670.832.32 златни лева. Валоризирана тая сума по 35% прави 234.791.31 златни лева, съ лихви по 10% — 159.658.09 л., всичко 394.449.40 валоризирани златни лева. Получени сѫ отъ държавата 5.553.400 л. Отъ предприятието Царева ливада—Габрово е билъ предявенъ искъ за 2.449.467.75 златни лева. Решено е отъ помирителния съдъ да се заплати на предприятието 453.784.92 златни лева. Валоризирана тая сума прави 158.824.72 златни лева. Съ лихвитѣ по 10% — 88.637.45 л., прави всичко 246.462.17 валоризирани златни лева. Изплатено е досега на предприятието 6.551.009 л.

Тѣй че по тия четири дѣла държавата е платила около 34.000.000 л. и отъ този кредитъ, който ще гласуваме, ще платимъ останалитѣ за изплащане суми по тѣзи четири решения. И тримата арбитри по Варненското пристанище сѫ получили по 250.000 л., а арбитритѣ по предприятията: Борушица—Тулово—Стара-Загора, Царева ливада—Габрово, Левски—Свищовъ сѫ получили по 600.000 л.

По предприятието Търново—Тръвна—Борушица е билъ предявенъ искъ отъ 19.776.896 златни лева. Арбитражниятъ съдъ подъ председателството на г. Крафти е присъдилъ на предприятието 757.780 пълни златни лева. Съ лихвитѣ 167.214 л., правятъ 925.045 златни лева. Арбитритѣ сѫ получили 600.000 л.

По предприятието Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница е билъ предявенъ искъ за 3.781.598 златни лева. Решено е да се плати на предприятието 1.262.812 златни лева. Валоризирани тия суми споредъ решението на 378.843.60 златни лева, съ лихвитѣ по 8% 43.325.28 л., прави всичко 422.168.88 валоризирани златни лева. Арбитритѣ по това предприятие сѫ получили: г. Данаиловъ и г. Фадеихетъ по 400.000 л., а г. Крафти като държавенъ чиновникъ 300.000 л.

По Свищовското пристанище е билъ предявенъ искъ отъ 457.062 златни лева. Арбитражниятъ съдъ подъ председателството на г. Генадиевъ е решилъ да се заплатятъ на предприятието 166.844.26 златни лева. Валоризирани сѫ половината въ злато и половината въ сребро, забелязва г. министъръ-председателътъ. Азъ досега толкова пѣти съмъ гледалъ тѣзи решения, но не съмъ забелязвалъ, че има освенъ валоризация на злато, още и валоризация на сребро. Този арбитраженъ съдъ присъжда на това предприятие сума и въ сребро, като се смѣта сребърниятъ левъ за 9 книжни лева. Половината отъ присъдената сума, която се плаща въ злато, се плаща при валоризация 50%.

По предприятието Мездра—Враца—Видинъ е билъ предявенъ искъ въ размѣръ на 13.143.620 л. Присъдени сѫ отъ арбитражния съдъ 2.471.734.52 пълни златни лева и 212.170 книжни лева. Лихвитѣ по 10% сѫ 988.693.80 златни лева и 84.868 книжни лева, всичко 3.460.428.32 пълни златни лева и 297.038 лева книжни. Валоризацията е 50%.

По предприятието Девня—Добричъ е билъ предявенъ искъ отъ 5.777.599 златни лева. По решението на арбитражния съдъ присъдени сѫ 808.475.21 златни лева. Валоризирана тая сума става 404.237.60 златни лева. Лихвитѣ по 10% сѫ 282.966.32 лева или всичко 687.203.92 валоризирани златни лева. Арбитритѣ по тѣзи решения сѫ получили:

г. Геннадиев 135.000 плюс 400.000 плюс 580.000 л.; Пандарев, който се отказва от половината, е получил 315.000 плюс 225.000 плюс 290.000 л. и г. Христо Филипов е получил 270.000 плюс 450.000 плюс 580.000 л., т. е. около 1.300.000 л.

Най-после иде решението на Русенското пристанище. Не зная кой е бил арбитърът по него, но и там също половината сума е присъдена въ сребро, като сребърният левъ също се заплаща по 9 л.

Г. г. народни представители! Виждате, че исконетъ сж доста голъми. На времето, когато се пледираше въпросът, поддържаше се, че ако предприемачитъ плащатъ сждебни мита, ще ограничатъ исконетъ си на по-малки суми, а ако нъма да плащатъ сждебни мита, ще предяватъ искове за произволни суми, защото ще си кажатъ: да е голъма, та каквото се спечели, ще бжде добре дошло. Съ туй се обяснява, че при такива голъми суми на исконетъ, арбитражитъ сж присъдили сравнително много малки суми, безъ да се държи смътка за валоризацията.

Това сж сждебни решения. Вчера чухъ тукъ отъ нъкои народни представители да казватъ, че ние, Народното събрание, сме длъжни да се подчинимъ на арбитражнитъ решения, защото сж издадени отъ единъ сждъ. Често пжти вие слушате тукъ г. министър-председателя да казва: „Веднъжъ държавата се съгласила съ помирителния записъ по въпроса за валоризацията арбитражитъ да се произнесатъ, ние не можемъ да направимъ нищо по него“. Азъ пакъ ще повторя, че съмъ отъ хората, които смътатъ, какво революционни закони не тръбва да се правятъ, и считамъ, че съществуващитъ закони, на страната охраняватъ интереситъ и на държавата, и на граждани и достатъчно е ние да имъ дадемъ смисълъ, какъвто тѣ иматъ, за да може да се разрешатъ винаги правилно спороветъ. Практиката отъ миналото ме учи, че колчемъ пжти сме искали да уредимъ нъкой въпросъ съ изключителни закони, никога не сме го уредили. Азъ съмъ си останалъ при убеждението, че ако прилагаме съществуващитъ закони, винаги ще имаме добри резултати. Нъма защо да ви изреждамъ изключителни закони въ нашата страна, за да разберете, че това, което говоря, е истина.

По въпроса за валоризацията. Въ помирителния записъ действително е казано да се произнесатъ арбитражитъ по валоризацията, но цѣлата пледоария на защитницитъ на държавата предъ арбитражнитъ сждилища е била, че не може да се прави никаква валоризация. Защитницитъ на държавата сж пледирали това възъ основа на законитъ на страната, възпроизведени тукъ отъ г. Януловъ, за да не ги възпроизвеждамъ и азъ. Позицията на предприемачитъ е: „Ние имаме да вземаме въ златенъ левъ“. Тая позиция е парализирана, защото ние имаме законъ, който казва, че всички задължения въ злато къмъ държавата и частнитъ лица се изплащатъ въ книжни левове. Сждилищата въ България казватъ: „Нъмаме законъ за валоризацията, не можемъ да валоризираме“.

Азъ ви казахъ, г. г. народни представители, случая съ Видинското пристанище. Предприемачитъ на това пристанище, вървайки повече на гражданскитъ сждилища, още преди 15 години завеждатъ процесъ предъ гражданскитъ сждилища — азъ ходихъ лично въ Касационния сждъ да слушамъ, когато се разглеждаше дѣлото — и получиха 200.000 книжни лева, защото Касационниятъ сждъ каза: „Ние нъмаме законъ за валоризиране“. Предприемачитъ на Видинското пристанище, като отидоха предъ обикновенитъ сждилища, получиха 200.000 книжни лева, а предприемачитъ на Свищовското пристанище, при сщия договоръ и поемни условия, получиха около 166.842 златни лева, които валоризирани по 50% правятъ повече отъ 4.000.000 книжни лева. При това положение може да се запита човѣкъ, особено да се запитатъ предприемачитъ: какъ може ония, които сж имали въра въ българското правосъдие и сж се отнесли къмъ него за своитъ спорове съ държавата, да получатъ своитъ вземания въ книженъ левъ, а ония, които сж имали частнето да искатъ арбитражъ, следователно, да не върватъ на българскитъ сждилища, да получатъ валоризиранъ златенъ левъ? Питамъ се азъ: ако съ помирителния записъ държавата се е съгласила по въпроса за валоризацията да се произнесатъ арбитражитъ, има ли право да направи това правителството, безъ да има законъ? Нъкога Народното събрание решило ли е, дало ли е право на арбитражния сждъ да валоризира, има ли законъ за валоризация? Арбитърътъ се назначава съ известни права, за да може по-справедливо да разрешава въпроситъ, но той не

може да законодателствува въ страната. Нека се разбере това добре. Арбитърътъ не може да създава закони; той е длъженъ да се ръководи отъ законитъ въ страната и да се движи въ известни рамки формални и само по оценката на вещитъ има свободата да може да определя повече. Адвокатитъ на държавата, които представляватъ интереситъ на държавата, убеденъ съмъ съ съгласието на министъра, който представлява държавнитъ интереси, заставатъ още отъ първия денъ на гледището: „Нъмаме закони, които ви даватъ право да валоризирате; законитъ на страната не ви даватъ това право; може по справедливостъ да удовлетворите нъкои интереси на предприемачитъ. Най-сетне 15 години се минаха и може да има — не искамъ да влизамъ въ тая областъ — аргументи въ полза на предприемачитъ, но не може арбитърътъ да създава законъ за валоризация, не може да валоризира при липсата на законъ за валоризация“. Право ли е това или не? За мене, г. г. народни представители, въпросътъ се слага така: арбитражитъ изпълнили ли сж, въ кръга на правата, които имъ сж дадени, своя дългъ, да се произнесатъ по съвѣсть, не сж ли тѣ преминали границитъ на своитъ права, като сж отишли да се произнасятъ и за работи, по които не имъ е дадено право отъ странитъ, които сж ги избрали за арбитражи? Помирителниятъ записъ е сключенъ между министъра и предприемача възъ основа на единъ законъ, който казва, че спороветъ се полагатъ за разрешение отъ арбитраженъ сждъ. Вземете закона отъ 1915 г. и ще видите — ако човѣкъ много сериозно се формализира — че арбитражитъ се назначаватъ, за да уяснатъ нъкои спорове, за да остане решението на Народното събрание. Четете закона отъ 1915 г. и ще видите, че тамъ се казва: възлага се на арбитражитъ да разрешаватъ спороветъ между странитъ въ смисълъ да ги уяснятъ и положатъ нъкакъ си конкретно, та да може сетне по тѣхъ да се произнесе правителството или Народното събрание. Но азъ оставямъ тѣзи адвокатски тънкости и искамъ да изтъкна само едно: могатъ ли арбитражитъ да създаватъ законъ за валоризация? Азъ искамъ да поставя въпроса юридически: кой е далъ право на арбитражитъ да създаватъ законъ за валоризация, когато такъвъ не съществува за никой гражданинъ въ нашата страна? Нека дирятъ арбитражитъ каквито щатъ свободражения за справедливостъ — тѣ иматъ това право — но тѣ нъмаатъ право да създаватъ законъ за валоризация. Ако арбитражитъ не бѣха си присвоили това право, днесъ ние нъмаме да имаме тѣзи противоречия, единъ сждъ да валоризира златния левъ съ 30 ст., другъ сждъ съ 35 ст., а трети сждъ съ 50 ст. Ами, г. г. народни представители, да представимъ въпроса въ неговата голота. Ако въпросътъ за валоризацията бѣше разрешенъ така, както г. Фаденхехтъ искаше, да се валоризира съ 100% — човѣкътъ си има това разбиране, той е професоръ по гражданско право, смътъ, че така тръбва да бжде и можеше да се разрешитъ така, стига още единъ отъ арбитражитъ да бѣше сподѣлялъ неговото мнение — ние, Народното събрание, щѣхме да се изправимъ предъ положението да гласуваме не 160.000.000 л., както сега се иска, а може би 1.000.000.000 л.

Министъръ Р. Маджаровъ: Нъмаме да се подчинимъ.

Н. Мушановъ (д): Та азъ тъкмо туй пледирамъ. Ако само единъ отъ другитъ арбитражи бѣше възприелъ мнението на г. Фаденхехтъ, по свое разбиране и съвѣсть — нъмаме никакво подозрение за користъ или за подлостъ — и кажеше, ще тръбва да се валоризира съ 100%, позволете ми да кажа, че нъмаме да има народенъ представителъ, който да вдигне ръка да платимъ напълно въ злато. Азъ поддържамъ, че арбитражитъ нъмаха право да валоризиратъ. Най-силниятъ аргументъ на държавнитъ защитници бѣше именно този, че нъма законъ. Ние имаме върховното право, като народни представители, да кажемъ, че арбитражитъ нъмаха право да полагатъ въпроса за валоризацията. Ние сме спорили и другъ пжтъ по този въпросъ, г-да! По арбитражитъ, които имаме съ чужбина, тамъ вече сме безсилни да направимъ това по силата на факта, че държавата съ държавата контрактира. Чужденецътъ казва: „Азъ не ща да знамъ вашето законодателство, азъ зная, че правителството, съ което контрактирамъ, представлява държавата“. Но когато на всѣки гражданинъ, който има да взема отъ държавата или отъ частно лице отъ преди войнитъ въ злато, му се плаща въ книженъ левъ, да дойдатъ едни арбитражи да валоризиратъ задълженията на държавата къмъ нъкои граждани отъ преди войната, ще ми позволите да кажа, че тия арбитражи сж прескочили рамкитъ на своята властъ, на

своите права. Щомъ валоризиратъ 50%, азъ казвамъ, че имаха възможностъ да валоризиратъ и 100%. И тогава, дошли до абсурдъ, всички щѣхме да кажемъ, че арбитражътъ нѣмаха право да направятъ това.

Г-да! Още по-сериозенъ е въпросътъ за валоризацията на среброто. Има присъдени 400.000 л. въ сребро и ги валоризиратъ по 9 л., значи около 4 милиона лева. Че откъде взе това право арбитражътъ да валоризира даже и среброто? Може би г. Ляпчевъ по-добре разбира финансовитѣ въпроси, но отъ това обстоятелство се вижда, колко арбитражътъ се е смѣталъ властенъ да прави каквото си иска, дори да създава законодателство въ страната. За Русенското пристанище, както и за Свищовското, има присъдени суми, които трѣбва да се плащатъ не въ злато, а въ сребро и ги валоризиратъ по 9 л. Азъ запитахъ въ Дирекцията на желѣзницитѣ и ми се отговори, че въ сребро се разбира 9 пѣти сумата, която е присъдена, значи по сегашната стойностъ на среброто. Кой е далъ право на арбитража да се произнася по този въпросъ?

Азъ, г. г. народни представители, поддържамъ не революция, а правото. Никога арбитражътъ не сѣ имали право, изпълнявайки решението на държавата, която възлага спорътъ да бѣде разрешенъ отъ арбитражи, да създаватъ закони за валоризация. Азъ казвамъ, че туй е законъ за валоризация, защото такъвъ законъ въ страната нѣма. Въ туй отношение арбитражътъ сѣ превишили своите права.

По-нататъкъ, по въпроса за сѣдебнитѣ разности. Повдигалъ съмъ и по-рано този въпросъ. Виждамъ, че г. Кимонъ Георгиевъ се е занималъ съ този въпросъ въ доклада си, повдига го и тукъ. Съгласно чл. 15 отъ закона за бюджета за 1921 г. е определено, че при издаването на изпълнителни листове по дѣла, водени не по състезателенъ редъ — изрично казано въ чл. 818 п. п. 6 и 7 — се взема сѣдебно мито въ размѣръ до 3% на суми до 100.000 л., а отъ 100.000 л. нагоре — 5%. Питахъ нѣколко пѣти да ми кажатъ тукъ: отъ присъденитѣ суми държавата задържа ли си сѣдебно мито 5%? Досега тя не е задържала това мито, а на 160.000.000 л. то е 8.000.000 л.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Щомъ има законъ, ще се задържи, не може да не се задържи.

Н. Мушановъ (д): Има изплащания вече, но туй мито не е задържано.

Б. Павловъ (д): Какъ ще го вземете, г. министре, когато държите на решението на арбитражътъ, което не по-волява?

Н. Мушановъ (д): Това е въ плюсъ на другото мито отъ 2% за водене на процеситѣ.

П. Палиевъ (д. сг): Сѣдебното мито, възъ основа на арбитражнитѣ решения, държавата нѣма право да го задържа.

Б. Павловъ (д): Каква е тази нова теория?

Н. Мушановъ (д): Нека се разберемъ. Едното е митото, което трѣбва да се плати за воденето на процеса, а другото е по чл. 15 отъ закона за бюджета за 1921 г. за издаване на изпълнителни листове; изрично е казано, че трѣбва да се плащатъ тия сѣдебни мита. Всѣко решение трѣбва да бѣде мотивирано. Защо арбитражнитѣ сѣдии, при присъждането на сумитѣ, сѣ решили да не се удържа митото, въ решенията не е казано. Азъ бихъ желалъ да ми се каже, арбитражътъ, който решава дѣлото, на какво основание, следъ като валоризира въ тая степенъ, както той валоризира, възлага на държавата сѣдебнитѣ разности, възлизащи на милиони? Въ едно пререкание съ г. Фаденхехтъ, последниятъ ми каза: „Това е наше право“. Но то не може да бѣде инквизиторско право; арбитражътъ трѣбва да даде мотиви за своята дейностъ. Азъ бихъ желалъ въ тия решения на арбитражътъ да има мотиви, защо тѣ смѣтатъ, че върху присъденитѣ толкова милиони въ вреда на държавата, сѣдебнитѣ мита — не адвокатското възнаграждение, което се определя отъ арбитражътъ — не трѣбва да се плащатъ отъ истцитѣ? Азъ искамъ мотиви. Такава мотивировка въ решенията нѣма. Това смѣтамъ за втори дефектъ въ тия решения на арбитражнитѣ сѣдилища. Митата сѣ нѣколко милиона лева.

При това положение азъ смѣтамъ, че аргументътъ, който тъй силно се изнася отъ господата, които казватъ, че имаме сѣдебно решение на единъ арбитраженъ сѣдъ,

което трѣбва да остане *tel-quel*, светиня, която не може да се измѣня, пада, толкова повече, че по изключителния законъ, който сме гласували, за да дадемъ тия спорове на арбитражнитѣ сѣдилища, ние сме направили едно изключение отъ общитѣ закони на страната. Никое арбитражно решение, споредъ нашитѣ закони, не е окончателно. Арбитражнитѣ решения подлежатъ на касационна провѣрка. Държавата, по свои съображения, може би да услуги на предприемачитѣ, въ смисълъ да се разрешатъ по-скоро въпроситѣ веднѣжъ за винаги, да не се влачатъ по сѣдилищата, е приела, че трѣбва да бѣдатъ окончателни арбитражнитѣ решения. Но кой остава като провѣрителъ на всички отклонения, които арбитражитѣ могатъ да направятъ отъ своята длѣжностъ? Ималъ ли е нѣкога законодателътъ въ ума си следното положение: арбитражитѣ могатъ да решаватъ противъ законитѣ на страната, арбитражитѣ могатъ да опредѣлятъ съвършено неправомѣрни работи и да се смѣтне, че тѣ окончателно решаватъ и задѣлжаватъ държавата? Може ли тоя абсурдъ да допусне нѣкой, че Народното събрание е дало властъ на единъ арбитраженъ сѣдъ, той да бѣде властенъ да излиза извънъ рамкитѣ, които се опредѣлятъ отъ законитѣ, да създава закони, да може да постановява решения, каквито иска?

Азъ навеждамъ тоя примѣръ, г. г. народни представители, за да ви докажа, че нѣма друга властъ, освенъ законодателната, освенъ Народното събрание, което може и което е длѣжно да провѣржава арбитражнитѣ решения, не да влиза въ сѣщността на дѣлата, което е работа на сѣднитѣ и вмѣсто тѣхъ, то да решава процеситѣ. Азъ имамъ доста голѣма почитъ къмъ решенията на сѣдилищата.

П. Стайновъ (д. сг): Тази почитъ не личи, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Моля! Азъ бихъ желалъ Вие, г. Петко Стайновъ, като професоръ по административно право, да застъпите противното гледище. Но азъ, като законодател въ страната, не мога да оставя единъ арбитражъ — който нѣма другъ контролъ, освенъ себе си и законодателната властъ, която му е дала правата — да валоризира, като издава сѣдебни решения, които влизатъ въ законна сила. Законодателната властъ има правото да провѣри, арбитражътъ движилъ ли се е въ тия граници, които законътъ му е предвидѣлъ. Ами ако искаха да дадатъ по 150 милиона златни на всѣкиго, какво щѣхме да правимъ? Нѣмахме ли право ние, законодателната властъ, да кажемъ: „Вие, арбитражитѣ, прескочихте рамкитѣ на закона“? Ако имаше, г. г. народни представители, общо положение, ако Върховниятъ касационенъ сѣдъ бѣше останенъ като провѣрителна инстанция за формата и правотата на арбитражнитѣ решения, тогава, безспорно, касацията щѣше да се занимае съ всички тия решения; конкретно щѣше да се занимае съ всички тия въпроси, които азъ повдигамъ тукъ. Но нѣма касация и всички се натъкнахме не само на несправедливости — справедливостта е общо понятие — но на нѣкои неправомѣрни действия. Министърътъ на желѣзницитѣ навремето се е заинтересувалъ. Той представлява два доклада предъ Министерския съветъ, за да доказва, че тия решения не съответствуватъ съ законитѣ. Тоя въпросъ се внася въ Министерския съветъ. Значи не само ние кой знае по какви побуждения повдигаме въпроса. Самата държавна властъ, която има свои представители въ арбитражнитѣ сѣдилища, се интересува за решенията на тия арбитражни сѣдилища. Това сѣ факти, то се доказва не отъ менъ, а отъ докладитѣ, които се четюха тукъ.

Г. г. народни представители! Ако искаме сериозно да съвмѣстимъ правата на сѣдебната властъ, представена въ арбитражнитѣ сѣдилища, съ нашитѣ права на законодателна властъ, ние имаме само тоя, нека кажа, проходъ, презъ който можемъ да минемъ, за да запазимъ авторитета на сѣдилищата и авторитета на законодателната властъ. Само тамъ го намирамъ азъ. И ако ние не направимъ туй, значи да се откажемъ, да се абдикираме отъ правото си да контролираме едно решение, на което ние сме върховниятъ контролъ.

П. Стайновъ (д. сг): Сѣдия.

Н. Мушановъ (д): Не сѣдия.

С. Мошановъ (д. сг): Касационенъ сѣдия.

Н. Мушановъ (д): Не касационенъ съдия, г. Мошановъ. Послушай ме, азъ съмъ по-старъ отъ тебъ. Ти, Стойчо Мошановъ, ако слушашъ каквото ти казвамъ, нѣма да сбъркашъ.

С. Мошановъ (д. сг): Азъ ще имамъ голѣмото удоволствие да ти припомня нѣкои работи отъ миналото

Н. Мушановъ (д): Ти ако си научилъ всичкитъ работи отъ миналото, ще бѣдешъ на друго мѣсто. (Смѣхъ)

С. Мошановъ (д. сг): Понеже помня миналото, затуй съмъ тукъ.

Н. Мушановъ (д): Г-да! Аргументътъ, че на арбитражнитъ съдилища е било поставено да решатъ въпроса за валоризацията, е несъстоятеленъ, защото това е едно решение на административната власт, което не ѝ е дадено отъ законодателната власт. Това решение не може да ни задължи. Фактъ е, че арбитражитъ сами си признаватъ правото да валоризиратъ и създаватъ закони за страната, а това не е въ компетентността на арбитражния съдъ, и българскиятъ законодател има право да каже: вашитъ решения въ това отношение не сж прави.

Какво трѣбва да се постанови? Този е въпросътъ, свързанъ съ законодателното предложение на г. Януловъ. И азъ се чудя, защо онзи день г. министъръ-председателътъ бѣше много по-възприемчивъ къмъ нашитъ схващания, отколкото е днесъ. Г. г. народни представители! Да законодателствуваме и да упражняваме нашитъ права ние не можемъ при този кредитъ отъ 160 000 000 л., тъй както се иска да го гласуваме сега. Единъ кредитъ се гласува, когато има законъ, който го е предизвикалъ като разходъ. Ние имаме тукъ едни арбитражни решения, които ни задължаватъ да гласуваме този кредитъ, обаче решенията за този кредитъ подлежатъ на споръ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Много просто — ще гласувате противъ.

Н. Мушановъ (д): И този въпросъ се урежда именно въ законодателното предложение на г. Януловъ, което цели да поправи, първо, превишаването на власт отъ арбитражния съдъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Искате да унищожите решенията на арбитражния съдъ.

Н. Мушановъ (д): Не да унищожимъ решенията на арбитражния съдъ. Вие си приказвайте каквото искате, но моля Ви, изслушайте ме.

А. Пиронковъ (д. сг): Искате да се пререшаватъ дѣлата.

Н. Мушановъ (д): Азъ не пререшавамъ дѣлата, но не давамъ право да ни задължаватъ ония, които нѣматъ такова право. Никога нѣма да гласувамъ държавата да плати този кредитъ, щомъ ни задължаватъ онѣзи, които нѣматъ право да ни задължаватъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Народното събрание може да унищожи решенията, но не може да ги пререшава.

Н. Мушановъ (д): Ако азъ намѣря решенията за несправедливи, вие ще отидете въ друга теория, която се проповѣдва отъ друго мѣсто. Понятието за справедливостъ и несправедливостъ е много широко. Има една положителна справедливостъ, тя е сная на закона. И ако оставите Народното събрание да каже едно решение справедливо ли е или не, и, ако го намѣри за несправедливо, да го унищожи, тогава отиде съдебната властъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Вие считате, че арбитражитъ сж излѣзли извънъ закона и т. н. Всичкиятъ въпросъ е, че искате да унищожите решенията. Но ние тукъ не можемъ да измѣняме съдържанието на решенията.

Н. Мушановъ (д): Не измѣняме съдържанието на решенията. И то е мѣчно, когато ще трѣбва да се проверешъ презъ една тѣсна пѣтченка, за да търсишъ единъ изходъ. Не унищожаваме решенията, защото арбитражниятъ съдъ може да се произнесе по ония въпроси, по които е компетентенъ да се произнесе, но да валоризира — никой не му е далъ право за това.

А. Пиронковъ (д. сг): Значи, по части ще се произнасяме.

Н. Мушановъ (д): Нѣма по части.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ понеже съмъ профанъ въ правнитъ работи. . .

Н. Мушановъ (д): Като сте профанъ, не вземайте участие. (Веселостъ)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Въ това изявление хареса ми се една фраза на сратора — че той не желае да влиза въ известни тънкости на юриспруденцията. Азъ го моля, за пояснение, да ми отговори на следнитъ два въпроса: първо, думата „валоризация“ въ помирителния записъ има ли нѣкакъвъ смисълъ или нѣма и, второ, тѣзи, които сж смѣтали, пресмѣтали всичкитъ тънкости на правото и сж дошли до една сума въ книжни лева, имали ли сж предъ видъ книжнитъ левове, или въ злато ще плати България?

Т. Кънчевъ (д. сг): Има специална клауза за валоризацията.

Н. Мушановъ (д): Казахъ и по-напредъ, нѣма защо да се разпростирамъ. Гледищата сж много уяснени. Кой което иска, да си възприеме.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Така кажете.

Н. Мушановъ (д): По самия фактъ, че истцитъ искатъ да имъ се плати въ злато, арбитражниятъ съдъ можеше да се занимае, трѣбва ли да имъ се плати въ злато или не, но следъ като има предъ видъ законитъ въ страната. Казва се, че помирителниятъ записъ дава право на арбитражнитъ съдилища да валоризиратъ. Азъ казвамъ: Народното събрание не е дало право на изпълнителната власт да полага въпросъ за валоризация, да създава законъ — второ положение. Това е. Разбирайте.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тъй, разбирамъ.

Н. Мушановъ (д): Арбитражниятъ съдъ е излѣзълъ отъ рамкитъ на своитъ права. . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И е присъдилъ въ книжни левове колко трѣбва да се плати.

Н. Мушановъ (д): Не въ книжни левове е присъдилъ, а валоризирано — 30 до 50%. Защото, г. Ляпчевъ, ако арбитражниятъ съдъ е присъдилъ въ книжни лева, както каже 750 000 л. да се плати на предприемача, 750 000 л. ще му платимъ, а съдътъ ги валоризира по 30 до 50% и плащаме въ съотношение отъ 8 до 12 пѣти повече.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Съдътъ сжди ек аequo et bono, по справедливостъ. Та той, който щѣше да присъди тази сума да я платимъ въ книжни левове, имаше всичката възможностъ да я присъди по другия пѣтъ. Тъй е то.

Н. Мушановъ (д): Г. г. народни представители! Азъ подавамъ тѣзи въпроси, за да убедя г. министра въ едно, защото само отъ него зависи: не можете да гласувате днесъ кредита отъ 160 000 000 л., при това фактическо положение и при тѣзи правни нарушения, мога да кажа. И заради туй трѣбва да отложимъ разискванията по този въпросъ, защото се разгледа законодателното предложение на г. Янулова.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: То се разглежда едновременно съ параграфа. Недейте прави отводъ.

Н. Мушановъ (д): Докато нѣмате единъ законъ, който да се произнася по този въпросъ, било въ такъвъ смисълъ, както е предложението на г. Януловъ, било така, както искате вие, а именно да се отхвърли, дотогава вие нѣмате разчистенъ пѣтъ да гласувате този кредитъ. И когато се помисли по-сериозно, да се отърсимъ отъ партизански настрояния, азъ ви увѣрявамъ, че всѣки ще намѣри този пѣтъ. Недейте оставя въпроса тъй висящъ. Недейте гласува днесъ този кредитъ и да оставите за разрешение законодателното предложение на г. Януловъ следъ 10 или 20 дена.

Министър-председател А. Ляпчев: То нѣма тогава да се разисква.

Н. Мушанов (д): Така не се дава отговоръ на общественото мнение, каквото и слабо да е то, което ще се шири отвън. Искатъ ви законъ и ви изнасятъ всички тѣзи нарушения.

Министър-председател А. Ляпчев: Г. Мушанов! Азъ 20 пѣти съмъ заявявалъ, че едновременно се разисква и по предложението, и по параграфа.

Н. Мушанов (д): Недейте говори така. Не може да се гледатъ едновременно. Слушайте, г. Ляпчевъ, недейте да се острастявате, . . .

Министър-председател А. Ляпчев: Не се острастявайте.

Н. Мушанов (д): . . . защото забравяте тогава правия път. Защото, когато дойде да се дебатира този въпросъ, ще кажете, напр., че вашето гледище е криво, че арбитражниятъ съдъ си е изпълнилъ правилно длъжноститъ, нѣма нищо какво да се поправя въ неговитъ решения, че той се е произнесълъ по валоризацията, защото държавата му е дала туй право, въобще нѣма да се намѣрятъ резони за туй законодателно предложение, и ще го отхвърлите. Но докато тукъ има внесено законодателно предложение по този въпросъ, да искате съ законъ да гласувате този кредитъ, вие предрешавате въпроса.

Министър-председател А. Ляпчев: Защото имаме предъ видъ всички ваши доводи по предложението. Цѣлъ частъ говорите по него.

Н. Мушанов (д): Азъ считамъ, че ще направите една грѣшка, и голѣма грѣшка. Разбира се, вие можете да я направите; ако сте съгласни да я направите, ще я направите, но никога нѣма да удовлетворите вика за справедливостъ. Не само въпросътъ за валоризацията е въ игра тукъ. Има известни несправедливости, които ще си останатъ такива даже мимо въпроса за валоризацията. Защото, г. г. народни представители, има много акорданти, които и днесъ има да взематъ отъ предприемачитъ. Азъ имамъ нѣколко такива случаи, но нѣмамъ време да ви ги прочета. Е, какъ можете да се помирите вие съ тази несправедливостъ: да дадете валоризирани суми на предприемачитъ, чиито претенции сж създадени вследствие труда на акордантитъ, а тѣзи последнитъ да получатъ книжни левове за своята работа? Азъ имамъ сведения за три такива случаи. На нѣкой си акордантъ Карлъ, който търси 48.000 л. отъ своя предприемачъ, и до днесъ не е платено. Утре нему ще се плати въ книжни левове, а предприемачътъ ще получи валоризирани левове! За каква справедливостъ може да се говори въ тая страна! Не можеше ли, като се гледа предварително законодателното предложение на г. Януловъ, да се направи една такава поправка? Най-малко ония работници и акорданти, които иматъ да взематъ отъ тия предприятия, трѣбва да получатъ по същата валоризирана цена, както получаватъ предприятия. Така вие ще извършите една справедливостъ. Какъ можете да оставите този въпросъ като изолиранъ отъ другия! Ами да приказваме ли за други въпроси, които толкова пѣти сме повдигали? Какъ можете да получите валоризирани франкове, а да плащате въ книжни левове?

Г. г. народни представители! Не трѣбва да се създава убеждение въ нашата страна, че се фаворизира нѣкой — не собствено, че се желае отъ нѣкой лично да се фаворизира, а въобще едно законодателство го фаворизира — нито, което е още по-лошо, трѣбва да се създава убеждението, че правосъдието за едни е добро, за други — лошо. Защото правосъдието иска правда и равенство. Азъ ви увѣрявамъ, че едно побуждение движи г. Кимонъ Георгиевъ, който въ заключенията си собствено засѣга само въпроса за валоризацията — и това заключение тревожи г. министър-председателя: защо съдебната е отредила така, че предприятието Девня — Добричъ, или предприятието Мездра — Видинъ да получи 50% валоризиране, а други предприятия да получатъ 30% валоризиране? Ами че на 100.000.000 л. присъдени на предприятието Мездра — Видинъ разликата между тия проценти — 50% и 30% хвърля 20.000.000 л. Та шега ли е това, г. г. народни представители? Отъ утре нататъкъ ще започне гледането на бюджета, и министърътъ на финанситъ ще започне на всѣка една грачка да спира и да не дава ни сантимъ увеличение на

разходитъ. Две категории учители искатъ да имъ се увеличатъ заплатитъ съ по 150 л. Това хвърля 5—10 милиона лева и става голѣмъ въпросъ въ Министерския съветъ. А тукъ 20.000.000 л. хвърляме отъ разлика въ валоризацията съ 35% и 50%.

Министър-председател А. Ляпчев: Сега това не е демагогия!

Н. Мушанов (д): Кое?

Министър-председател А. Ляпчев: Това, което приказвате сега.

Н. Мушанов (д): Ще Ви видя утре като дойдете на моето мѣсто, демагогия ли ще бѣде тогава! (Смѣхъ) Едно време, когато вие 4 години постоянно се борѣхте противъ Тончева да образуваме запаси въ швейцарски франка, той все Ви отговаряше, че правите демагогия. Това е единъ порокъ въ тая страна, който нѣма да изчезне. Всѣки единъ, който седи тамъ (Сочи министерската маса) — да не говоря за Васъ — бидейки глупавъ, става уменъ, а всѣки единъ, които дойде тукъ (Сочи лѣвницата) е все демагогъ и глупакъ! (Смѣхъ) Азъ съмъ я разбралъ тази работа въ България!

Министър-председател А. Ляпчев: Азъ не съмъ казалъ, че вие сте глупавъ.

Х. Баралиевъ (с. д): Да се отбележи въ протокола.

Т. Стоилковъ (д. сг): „Отбележете го въ протокола“ — казва Баралиевъ.

Н. Мушанов (д): Всѣки единъ чувства голѣмата несправедливостъ, която е поставена въ игра. Но вие ще гласувате, г-да, този кредитъ, въ същностъ той е гласуванъ. И азъ съмъ повдигалъ този въпросъ, когато разпредѣлихме сумитъ по заема. Въ параграфа на висящитъ суми отъ 780.000.000 л., които трѣбваше да се разплататъ — тамъ е миналъ този кредитъ.

Х. Баралиевъ (с. д): Каква връзка има?

Н. Мушанов (д): Има тая връзка, че го минаха въ смисълъ да се плаща. Но азъ казвамъ, че има още време днесъ да се корегираме, когато се иска по единъ сериозенъ начинъ чрезъ законъ да се уреди този въпросъ. Недейте пропуска момента, г-да! Азъ ви увѣрявамъ, че ако пропуснете момента, ще се кае, още повече че имате възможностъ сега да решите туй, което вие мислите. Поставете на дневенъ редъ законодателното предложение на г. Януловъ.

Министър-председател А. Ляпчев: То е на дневенъ редъ.

Н. Мушанов (д): Оставете тия приказки. Най-после става баятъ.

Министър-председател А. Ляпчев: По него се дебатира.

Н. Мушанов (д): Ще го дебатираме на първо четене, ще го внесете после въ комисията по надлежния редъ, или нѣма да го приемете по принципъ, като смѣтнете, че арбитражнитъ съдилища сж решавали законно и не сж превишили своята властъ, че въпросътъ е отъ областта на съдебната властъ, че законодателната властъ не може да се мѣси. Следъ това ще имате право да си гласувате кредита. Но да оставите този въпросъ висящъ и само съ разрешението на кредита да отхвърлите предложението — ще дадете видъ на всѣки отвѣн, който обективно сжди работитъ, че вие не сте имали смѣлостъ да влизате по същината на въпроса, и го предрешавате само съ гласуване на кредита. Ще остане върху ви единъ голѣмъ упрекъ. Азъ нѣма да ви кажа голѣмата дума, че ще върви нѣкой на държавенъ съдъ. Азъ на държавния съдъ не вѣрвамъ, защото не съмъ видѣлъ досега, държавниятъ съдъ да е морализиралъ и поправялъ държавнитъ работи. Но съмъ убеденъ, че има другъ съдъ, колкото и да го смѣтате, че е нищоженъ, който е по важенъ, особено въ времената, въ които живѣемъ. Това е съдътъ на общественото мнение въ страната, колкото и слабо да е то, и особено за такива

случай, при които по-лесно е да се прави демагогия, и когато заинтересоваността може по-лесно да се нахвърля — да не казвам да се доказва. И ако помислите сериозно върху този въпрос, вие нѣма да смѣтнете, че е ересь това, което ние проповѣдваме. Г. Ляпчев! Хладнокрѣвно помислете по работата!

Министър-председател А. Ляпчев: Бъдете спокойни.

Н. Мушанов (д): Отложете този кредит — нѣма да се забави много — и дайте възможност на Народното събрание да се занимае съ предложението на г. Януловъ. Азъ съмъ убеденъ, че тамъ могатъ да се направятъ нѣкои корекции, които да помирятъ съдебната съ законодателната власт. Ако ли туй не направите, вие абдикирате отъ правото си на законодателна власт и чрезъ тоя изключителенъ законъ абдикирате отъ контрола, отъ единствения контролъ, който имате надъ тия решения.

И тукъ сега азъ съмъ длъженъ да ви кажа това, което и другъ пътъ сме приказвали и по което вие сте се отнасяли винаги безъ внимание. Ако ли се бѣше решило, както ние бѣхме предложили тукъ, по въпроса за хонорара на арбитражъ да се произнесе Касационниятъ съдъ, никога нѣмаше нито да изложимъ арбитражъ, нито да се намѣримъ при туй положение, че единъ арбитражъ въ България да може да получи 1.360.000 л. хонораръ за нѣколко месеци. Азъ почитамъ всички хора, които сж арбитражи.

А. Пиронковъ (д. сг): Когато се измѣняваше законътъ въ 1924 г., защо не повдигнахте този въпросъ?

Н. Мушановъ (д): Азъ не ви обвинявамъ задето сте въпроса за арбитражните съдилища.

А. Пиронковъ (д. сг): (Възразява нѣщо)

Н. Мушановъ (д): Азъ не Ви обвинявамъ за дето сте предали разрешението на спороветъ на български арбитражи, но азъ не ви поддържамъ въ това, дето давате правото на арбитражъ да валоризиратъ, сир. да създаватъ законъ въ страната.

А. Пиронковъ (д. сг): Нищо не сте говорили за положението на арбитражъ.

Н. Мушановъ (д): Я гледай ти! Азъ съмъ билъ закъсѣлъ! Вие ме упрѣквате за това, а где бѣше Вашиятъ акълъ да го направите?

А. Пиронковъ (д. сг): И твоятъ е дошелъ късно.

Н. Мушановъ (д): Следователно, ако навремето се законодателствуваше сериозно и ако тоя въпросъ бѣ предварително разрешенъ съ законъ, нѣмаше сега тукъ да става дума, че се плащатъ 1.400.000 л. възнаграждение на единъ арбитражъ. Единъ иначе почтенъ човѣкъ, но който е чиновникъ на държарна служба и си получава заплатата, като арбитражъ е получилъ 1.300.000 л. Та, това, г-да, шокира чувството за справедливостъ и за правомѣрностъ не само на масата долу, а шокира всички ни. Единъ министър-председателъ, който има на главата си всичкитъ бели на страната, който не може да спи нито една нощъ спокойно, получава 400.000 л. годишно. Не може единъ арбитражъ, на какъвто ще да е съдъ, да получава 1.400.000 л. за разрешаването на нѣколко дѣла.

П. Агастасовъ (с. д): Това е скандалъ.

Н. Мушановъ (д): Ние имаме норми за тия възнаграждения.

Министър-председател А. Ляпчев: Г. Мушанов! Онзи день, когато се говорѣше тукъ, че нѣкой си билъ осъденъ да плати 12.000.000 л. на адвоката си, Вие казахте, че нѣмало изходъ!

Н. Мушановъ (д): На тая въртоглава работа тукъ не е мѣстото. Но нѣма защо да правимъ диверсии.

Министър-председател А. Ляпчев: Азъ констатирамъ факти.

Д. Апостоловъ (д. сг): Съдътъ е опредѣлилъ възнаграждение на адвоката 12.000.000 л.

Н. Мушановъ (д): Съдътъ го е опредѣлилъ, за да докаже на Народното събрание, че прави глупави закони. (Възразение отъ сговориститѣ)

А. Пиронковъ (д. сг): Тогава Вие ще гласувате за законодателното предложение на Чернооковъ!

Н. Мушановъ (д): Най-сериозно ви казвамъ азъ това, което ми казаха. И да ви кажа право, интересно е да се провѣри дали съдътъ е ималъ този мотивъ. Той казва: „Този абсурдъ Народното събрание го е гласувало, азъ съмъ съдъ, който се подчинявамъ на това, което законодателството решава“. Азъ смѣтамъ, че съдътъ трѣбваше да има умъ и мисль и да съобрази решението си съ смисъла на закона; да разбере, че е скандалъ да дава възнаграждение 12.000.000 л. по единъ процесъ, ако ще да бѣде и за цѣла България.

Но оставете този въпросъ. Той тегне на насъ, но той тегне най-много и на тѣзи, които всѣкъдневно сж предметъ въ устата на всѣкого. Можемъ да предупредимъ. Нешастието е въ това, че се карае, когато въпроситѣ сж вече решени, когато всички беди сж настѣпили за страната и когато арбитражните решения се изпълняватъ. Но ако бѣше се приело моето законодателно предложение, едно отдѣление на Касационния съдъ да опредѣля възнаграждението, и арбитражъ сжди щѣха да бѣдатъ спокойни, и ние всички щѣхме да бѣдемъ спокойни, и нѣмаше въпроситѣ да ги повдигаме тукъ.

Така е въпросътъ, нѣма защо въ това отношение да си затваряме очитѣ. Азъ не правя това, но тия господа (Сочи опозицията) — ние сме заедно по съдба, опозиция — като трѣгнатъ изъ провинцията, да видятъ какъ приказватъ!

Министър-председател А. Ляпчев: Този помирителенъ записъ знаете кой го е писалъ.

Н. Мушановъ (д): Да се дадатъ по 1.320.000 л.? Де, де, тѣ станаха много бабешки тия закачки.

Министър-председател А. Ляпчев: Не сж бабешки, защото задължение е поела държавата.

Н. Мушановъ (д): Бабешки закачки правите. Дано съмъ живъ да Ви видя опозиция.

Министър-председател А. Ляпчев: Говорихте преди една минута, че сте внесли такова законодателно предложение!

Н. Мушановъ (д): Г-да! Азъ завършвамъ. Извинете, че много се отклонихъ. Азъ моля да гласувате предложението, което направихъ оня день и което подновявамъ днесъ. Азъ го оттеглихъ, защото г. министър-председателъ даде обещание, че когато дойде на второ четене законопроектътъ за свръхсѣитния кредитъ, тогава ще помислимъ и за предложението на г. Януловъ. Предложението, което правя, е да се отложи гласуването на този кредитъ, докато се разгледа предложението на г. Януловъ. Г. министър-председателъ, ако не бѣха тия острастявания — да приказва нѣкога калабалкъ приказки — ако помисли малко по-сериозно, ще намѣри, че сме прави и ще се върне къмъ онова време, когато и той като опозиция се борѣше все за добри наредби на държавата. И не сме сбърквали. Той ще разбере, че нѣмаме амбицията тукъ да шиканираме, нито да революционизираме закона, нито да ставаме революционери, ами напротивъ, стремимъ се да разберемъ какво е настроянието вънъ, да разберемъ неправдата, която сжествува въ това отношение и да помиримъ онова, което е законно, като гарантираме отъ една страна правата на съдебната власт и, отъ друга страна — авторитета на законодателната власт.

Ако се вникне малко по-сериозно, мене ми се чини, че нѣма да се намѣри човѣкъ въ туй Народно събрание, който да не чуе нашия гласъ и да не иска по този начинъ да се постѣпи, защото е законно. Недейте създава убеждение въ маситѣ, че при едно законодателно предложение, внесено отъ социалистъ, вие минавате, безъ да се произнесете по него и гласувате кредита по-рано. Азъ смѣтамъ, че въ това, което ви казвамъ, има нѣщо сериозно, и се надѣвамъ г. министър-председателъ да ухвати болшинството въ този пътъ. Не трѣбва да се острастяваме, защото страститѣ ще си отидатъ, а всичкото зло, което направимъ, ще си остане въ вреда на нашата държава. Азъ си оставамъ все вѣренъ

на законната сила на решенията, но се помислих да дия законен начин за поправяне на нередовността и незаконности. И мене ми се чини, че ще спасим авторитета на арбитража. Надъ тях има господар, който не може да ги остави да отиват тѣ въ своитѣ решения и разбирания подалеч. Отколкото законодателят им е далъ право. Отъ тази по-здрава позиция — здраве! Който не иска да върви изъ здравия път, нека върви изъ батака. (Ржкоплѣскания отъ демократитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министър-председателя.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Вие сте забелязали винаги грижата ми да се даде пълно освѣтление на всички въпроси. Така е и въ този случай.

По отношение предложението на г. Януловъ азъ казахъ още при първото четене на този законопроектъ че е желателно то да се гледа едновременно съ законопроекта. Много пъти съмъ приповтарялъ това. Всички, които взеха думата досега, говориха въ свързка съ това предложение, но все се прави единъ отводъ: не, предложението да бѣде по-напредъ! Добре Тази ограда е предназначена да плаща данъкъ на всички демагози и на всички мюзевари, (Смѣхъ), т. е. да си даде търпение да не остави въ тѣхнитѣ силиахъ никакви оръжия, за да заблуждаватъ и да лъжатъ. Защото азъ зная, че сега вънка нѣма да се води вече борба дали е основателно или неоснователно това, което става, отъ гледище на държавата, а ще се води борба, че било направено едно предложение, че не било поставено на дневенъ

редъ и пр. и пр. Азъ се налявахъ, че у господата ще има достатъчно добра воля и здравъ смисъл да разбератъ и да се съгласятъ, че когаго се дебатира на три четения този законопроектъ, съ който се преплита и предложението на г. Януловъ, едновременно съ това ще се дебатира и то. Не пожелаха и това. (Възражения отъ лѣвицата)

Чакайте, ще ви дамъ възможностъ, и утре ще видите какво ще бѣде! Е добре, азъ моля народното представителство да се съгласи да вдигнемъ тази вечеръ заседанието, а утре на първо мѣсто въ дневния редъ да бѣде предложението на г. Януловъ.

Отъ лѣвицата: Ха така!

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Странно нѣщо! Ще бѣде едно губене на време да предѣлваме сѣщото, което дѣлвахте днесъ. Нищо повече нѣма да направите. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Така че моля да се постави на първо мѣсто въ дневния редъ за утре предложението на г. Януловъ, а следъ това ще следва параграфитѣ, който разискваме. Това го правя за да платимъ данъкъ на демагогията и мюзевирлъка. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Които сѣ съгласни съ предложението на г. министър-председателя, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието за утре.

(Вдигнато въ 19 ч. и 20 м.)

Подпредседателъ: А. ХРИСТОВЪ

Секретаръ: ИВ. Д. МИХАЙЛОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ:

	Отр.	Отр.
Отпуски, разрешени на народните представители:		
Вичо Петевъ, Василъ Александровъ, Иванъ п. Янчевъ, Теню Янъзовъ, Борисъ Толевъ, Иванъ Христовъ, Стойчо Георгиевъ, Малинъ Паневъ, Теодоси Кънчевъ, д-ръ Иванъ Бешковъ, Александъръ Неновъ, Георги Семерджиевъ, Ангелъ Томчевъ, д-ръ Владимиръ Бурилковъ, Георги Данковъ, Мито Аврамчовъ, Георги Пъчевъ, Страшимиръ Георгиевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Стефанъ Бояджиевъ, Христо Стояновъ, Стефанъ Стефановъ и Кръстю п. Цвѣтковъ .	839	
Законопроекти:		
1) за измѣнение и допълнение чл. 108 отъ закона за градскитѣ общини и чл. 75 отъ закона за селскитѣ общини (Съобщение)		839
2) за извънбюджетенъ (свръхсметенъ) кредитъ по бюджета за 1928/1929 финансова година (Второ четене — продължение разискванията)		839
Дневенъ редъ за следующето заседание	839	855